

Iconotheca Valvasoriana - faksimilno izdanje Valvasorove grafičke zbirke s posebnim osvrtom na alegorijske prikaze

Trajanov, Ana

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:939444>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom](#).

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-15**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FILOZOFSKI FAKULTET

Odsjek za povijest umjetnosti

Odsjek za informacijske i komunikacijske znanosti, smjer Bibliotekarstvo

Diplomski rad

ICONOTHECA VALVASORIANA – FAKSIMILNO IZDANJE
VALVASOROVE GRAFIČKE ZBIRKE S POSEBNIM OSVRTOM
NA ALEGORIJSKE PRIKAZE

Ana Trajanov

Mentorice:

dr. sc. Sanja Cvetnić, redoviti profesor

dr. sc. Ivana Hebrang Grgić, docent

ZAGREB, 2020.

Temeljna dokumentacijska kartica

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za povijest umjetnosti
Odsjek za informacijske i komunikacijske znanosti
Diplomski studij

Diplomski rad

ICONOTHECA VALVASORIANA – FAKSIMILNO IZDANJE VALVASOROVE GRAFIČKE ZBIRKE S POSEBNIM OSVRTOM NA ALEGORIJSKE PRIKAZE

Iconotheca Valvasoriana – facsimile edition of Valvasor's graphic collection with a special
review of allegorical representations

Ana Trajanov

SAŽETAK

Knjižnica slovenskog polihistora Johanna Weicharda Valvasora dio je knjižnice Zagrebačke nadbiskupije Metropolitane. U posjed knjižnice došla je otkupom 1690. godine. Među građom Valvasorove knjižnice ističe se grafička zbirka koja broji oko 7300 grafičkih listova. Tematski su podijeljeni u sedamnaest mapa (prvotno ih je bilo osamnaest, no četvrta je nažalost izgubljena), a svaka mapa broji oko tristo do četiristo grafika. Zbirka sadrži i djela nekih od najpoznatijih europskih grafičara.

Suradnjom Slovenske akademije znanosti in umetnosti i Metropolitanske knjižnice nastalo je faksimilno izdanje Valvasorove grafičke zbirke – *Iconotheca Vavlasoriana*. Cilj ovog rada je predstaviti posebnosti i karakteristike Valvasorove grafičke zbirke te predstaviti rad na objavljivanju faksimilnog izdanja *Iconotheca Valvasoriana* i suradnju Nacionalne i sveučilišne knjižnice i Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Također, u radu će se analizirati grafike V. sveska koje prikazuju alegorijske prikaze na temu *Četiri razdoblja ljudskog života*.

Rad je pohranjen u knjižnici Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

Rad sadrži: 57 stranica, 18 slikovnih priloga. Izvornik je na hrvatskom jeziku.

Ključne riječi: alegorijski prikazi, četiri razdoblja ljudskog života, *Iconotheca Valvasoriana*, Johann Weichard Valvasor, Metropolitana, Valvasorova grafička zbirka, XVI. i XVII. stoljeće

Mentorice: dr. sc. Sanja Cvetnić, redoviti profesor, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu;

dr. sc. Ivana Hebrang Grgić, docent, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Ocjenjivači: dr. sc. Tanja Trška, dr. sc. Sanja Cvetnić, dr. sc. Ivana Hebrang Grgić

Datum prijave rada: 13. 1. 2019.

Datum predaje rada: 26. 8. 2020.

Datum obrane rada: 9. 9. 2020.

Ocjena: odličan (5)

Ja, Ana Trajanov, diplomantica na Istraživačkom smjeru – modul Umjetnost renesanse i baroka diplomskoga studija povijesti umjetnosti na Odsjeku za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, izjavljujem da je diplomski rad pod nazivom *Iconotheca Valvasoriana – faksimilno izdanje Valvasorove grafičke zbirke s posebnim osvrtom na alegorijske prikaze* rezultat mog istraživanja i u potpunosti samostalno napisan. Također, izjavljujem da niti jedan dio diplomskoga rada nije izravno preuzet iz nenavedene literature ili napisan na nedozvoljen način, te da se tekst u potpunosti temelji na literaturi kako je navedeno u bilješkama, uz poštivanje etičkih standarda u citiranju i korištenju izvora.

U Zagrebu, 9. 9. 2020.

Ana Trajanov

Sadržaj

1. Uvod	5
2. Kritički osvrt na literaturu o Valvasorovoj grafičkoj zbirci.....	6
3. Osnutak i rad knjižnice Metropolitane	9
3.1. Povijesni okvir.....	9
3.2. Johann Weichard Valvasor i njegova biblioteka	13
3.3. Valvasorova grafička zbirka.....	17
4. Analiza alegorijskih prikaza iz V. sveska Valvasorove grafičke zbirke.....	22
4.1. <i>Iconologia Cesarea Ripe</i>	22
4.2. Analiza i katalog grafika s prikazima četiri razdoblja ljudskog života.....	25
5. Priprema i izdavanje faksimilnog izdanja <i>Iconotheca Valvasoriana</i>	48
6. Zaključak.....	51
7. Literatura.....	52
8. Popis slikovnih priloga	56

1. UVOD

Punog naziva *Bibliotheca ecclesiae cathedralis Zagrabensis* ili u ranijim stoljećima *Bibliotheca ecclesiae sancti Stephani Regis Zagrabensis*, Metropolitanska knjižnica najveća je crkvena knjižnica u Hrvatskoj te jedna od najstarijih sačuvanih hrvatskih knjižnica uopće. Njezina važnost i ugled prepoznati su i na europskoj razini. Knjižno blago Metropolitane od neprocjenjive je važnosti za hrvatsku kulturnu povijest, a ističe se najvećom zbirkom inkunabula u zemlji.

Za stvaranje fonda Metropolitane zaslužni su brojni biskupi i kanonici koji su kroz stoljeća nabavom i ostavštinama privatnih zbirki bogatili knjižnicu. Međutim, za najveće povećanje fonda zaslužni su biskup Aleksandar Ignacije Mikulić i Pavao Ritter Vitezović. Godine 1690. u ime Zagrebačke biskupije otkupili su privatnu zbirku knjiga i grafika Johanna Weicharda Valvasora, kasnije prozvanu *Bibliotheca Valvasoriana*. Valvasorova grafička zbirka predstavlja bogat presjek europske grafičke produkcije XV., XVI. i XVII. stoljeća.

Ovaj diplomski rad nastavak je istraživanja u okviru završnog rada *Povijesni pregled razvoja knjižnice Metropolitane*, izrađenog na kraju preddiplomskog studija Informacijskih znanosti¹ te se neki dijelovi diplomskog rada oslanjaju na završni rad. U radu će biti analizirane grafike triju serija na temu *Četiri razdoblja ljudskog života* koje se nalaze u V. svesku Valvasorove grafičke zbirke.

Također, u radu je prikazana priprema i izdavanje faksimilnog izdanja Valvasorove grafičke zbirke, *Iconothece Valvasoriane*. Projekt je inicirala Slovenska akademija znanosti in umetnosti u suradnji s Metropolitanskom knjižnicom, a rad na njemu trajao je od 2000. do 2008. godine. *Iconotheca* je objavljena u sedamnaest svezaka i u sto primjeraka. Primjerci darovani Hrvatskoj nalaze se u Metropolitani i Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu. Ovo izdanje od iznimne je važnosti za hrvatsku znanost i kulturu te predstavlja temelj za buduća istraživanja.

¹ Ana Trajanov, *Povijesni pregled razvoja knjižnice Metropolitane*, završni rad, Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2017. http://darhiv.ffzg.unizg.hr/id/eprint/9371/1/Trajanov_zavrсни.pdf

2. KRITIČKI OSVRT NA LITERATURU O VALVASOROVOJ GRAFIČKOJ ZBIRCI

O Metropolitanskoj knjižnici u hrvatskoj stručnoj literaturi prvi put pisao je Ljudevit Ivančan 1925. godine u časopisu *Narodna starina*.² Na početku studije spominje prvi sačuvani inventar Metropolitanske knjižnice. Inventar nije datiran, ali Ivančan zaključuje da je nastao početkom XV. stoljeća te navodi obim građe koji je knjižnica tada posjedovala.³ Građa se u početku čuvala u riznici katedrale, a za nju je bio zadužen kustos kojemu su kaptolski izaslanici predavali inventar.⁴ Te bilješke o povećanju fonda od velike su pomoći u utvrđivanju podrijetla pojedinih naslova i o donatorima Metropolitanske knjižnice. Ljudevit Ivančan ističe da je najvažnije povećanje fonda u povijesti Metropolitanske knjižnice otkup zbirke Johanna Weicharda Valvasora, odnosno slovenski Janeza Vajkarda Valvasora – kako ga imenuje Ivančan⁵ (1641., Ljubljana – 1693., Krško⁶). Biskup Aleksandar Ignacije Mikulić (oko 1650., Brokunovec – 1694., Zagreb⁷) od Valvasora je kupio oko 10000 svezaka, a Pavao Ritter Vitezović vjerojatno je posredovao u nabavi Valvasorove knjižnice.⁸ Nadalje Ivančan navodi najvažnije biskupe, protagoniste razvoja djelovanja Metropolitanske knjižnice – Stjepana Želišćevića (1637., Tuhelj – 1703., Zagreb⁹) i Maksimilijana Vrhovca (1752., Karlovac – 1827., Zagreb¹⁰). Zgrada knjižnice srušena je 1906. godine u sklopu rušenja Bakačeve kule i zapadnoga obrambenog zida, a dr. Ljudevit Ivančan bio je zadužen za prijenos građe iz dotadašnje knjižnične zgrade u kuriju br. 28,¹¹ gdje se građa nalazila do preseljenja u zgradu Kraljevske sveučilišne knjižnice 1916. godine, gdje je danas Hrvatski državni arhiv.

O Valvasorovoj grafičkoj zbirci, koja je dio Metropolitanske knjižnice, kao i Valvasorovoj grafičkoj djelatnosti, pisala je Stella Ubel 1953. godine u *Bulletinu Instituta za likovne umjetnosti Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*.¹² Valvasorova grafička zbirka bila je smještena

² Ljudevit Ivančan, „Metropolitanska knjižnica u Zagrebu“, u: *Narodna starina* 10 (1925.), str. 191-193.

³ Isto, str. 191.

⁴ Isto, str. 191.

⁵ Isto, str. 192.

⁶ Branko Reisp, *Valvasor, Janez Vajkard, baron*, Slovenska biografija.

<https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi759993/> (pregledano 4.1.2020.)

⁷ Juraj Batelja...[et al.], *Zagrebački biskupi i nadbiskupi*, Zagreb: Školska knjiga, 1995., str. 363, 367.

⁸ Ljudevit Ivančan, 1925., str. 192.

⁹ Juraj Batelja...[et al.], 1995., str. 371, 374.

¹⁰ Isto, str. 427, 443.

¹¹ Isto, str. 193.

¹² Stella Ubel, „Valvasorova grafička zbirka“, u: *Bulletin Instituta za likovne umjetnosti Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* 1-2 (1953.), str. 27-31.

1948. godine u tadašnju Jugoslavensku akademiju znanosti i umjetnosti kao dio kabineta grafike (sada Kabinet grafike HAZU). Zbirka sadrži sedamnaest svezaka grafičkih listova.¹³ Grafike su organizirane u sveske, a zbirka nije složena po razdobljima, školama ili umjetnicima, nego po sadržaju i to tako da svaki svezak okuplja određenu tematsku cjelinu, a sastoji se od otprilike oko tristo do četiristo grafičkih listova.¹⁴ Autorica navodi neke od najvažnijih majstora čije su grafike zastupljene u zbirci (Martin Schongauer, Albrecht Dürer, Lucas Cranach, Lucas i Filip Kilian, grafičari obitelji Sadeler, Rembrandt, Hieronymus Bosch, Hieronymus Wierix i dr.).¹⁵ Drugi dio članka Stella Ubel opisuje djelatnost Wagensberške radionice, Valvasorove radionice bakroreza: zadatak radionice bio je priprema crteža potrebnih za Valvasorova povijesno-topografska djela ili zasebne knjige bakroreza umjetničkog karaktera.¹⁶ Radionica je djelovala od 1672. do 1693. godine. Stella Ubel pružila je uvid u utjecaje najvažnijih umjetnika na djelovanje radionice, kao i Valvasorov doprinos.

U povijesno-umjetničkoj literaturi istaknuti su (zbog vrsnoće obrade i jedinstvenosti teme u to vrijeme, a i zadugo poslije) katalozi vezani za nizozemske i flamanske grafike u Valvasorovoj zbirci, koja je bila privremeno udomljena u Kabinetu grafike Jugoslavenske, poslije Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, koje je objavila Renata Gotthardi u *Nizozemska i flamanska grafika XVI, XVII i XVIII st.* (1960.) i ista autorica, ali nakon udaje kao Renata Gotthardi Škiljan *Justus van der Nypoort. Grafika i crteži iz Valvasorove zbirke Nadbiskupije zagrebačke* (1972.).¹⁷ Iako grafike obrađene u ovom radu u njoj nisu obrađene, izdanja uvode u vrijeme i prostor u kome su nastale.

Povodom 900. obljetnice postojanja Zagrebačke nadbiskupije u Muzeju Mimara postavljena je izložba *Sveti trag: devetsto godina umjetnosti Zagrebačke nadbiskupije 1094-1994*.¹⁸ U katalogu izložbe Vladimir Magić objavljuje poglavlje o Metropolitanskoj knjižnici. Navodi kako su najstarije knjige Metropolitanske knjižnice iz XI. stoljeća te iznosi pretpostavku da su možda pripadale prvom zagrebačkom biskupu Duhu, rodom iz Češke.¹⁹ Inventar za koji Ivančan tvrdi da je nastao početkom XV. stoljeća, Magić pak smješta u 1394. godinu. Saznajemo da je u njemu zabilježeno ukupno 113 rukopisa. Magić također donosi i podatak da

¹³ Stella Ubel, 1953., str. 27.

¹⁴ Isto, str. 27.

¹⁵ Isto, str. 27-28.

¹⁶ Isto, str. 28.

¹⁷ Renata Gotthardi, *Nizozemska i flamanska grafika XVI, XVII i XVIII st.*, Zagreb: Kabinet grafike, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1960.; Renata Gotthardi-Škiljan, *Justus van der Nypoort. Grafika i crteži iz Valvasorove zbirke Nadbiskupije zagrebačke*, Kabinet grafike, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1972.

¹⁸ Vladimir Magić, „Metropolitanska knjižnica“, u: *Sveti trag: devetsto godina umjetnosti Zagrebačke nadbiskupije 1094-1994*, katalog izložbe (Zagreb, Muzej Mimara, 10. rujna – 31. prosinca 1994.), (ur.) Tugomir Lukšić, Ivanka Reberski, Zagreb: Muzej Mimara, 1994., str. 230-232.

¹⁹ Isto, str. 230.

Metropolitanska knjižnica posjeduje najveću zbirku inkunabula u Hrvatskoj. Katalog knjižnice Johanna Weicharda Valvasora izašao je 1995. godine, a priredba, predgovor i indeks kataloga djelo je Vladimira Magića.²⁰

U novijoj literaturi o ovoj temi pisala je Branka Budin 2003. godine u slovenskom časopisu *Knjižnica*.²¹ U članku *Knjižnica Metropolitana: Bibliotheca cathedralis ecclesiae Zagrabiensis* iznosi podatak da je Valvasorova knjižnica u vrijeme kada ju je kupio biskup Mikulić sadržavala 1530 svezaka knjiga i oko 7300 grafičkih listova. Grafike su bile složene u osamnaest mapa. Iz istraživanja Stelle Ubel (1953.) znamo da zbirku danas čini samo sedamnaest mapa, jer je četvrta izgubljena. Nadalje Budin navodi biskupe protagoniste razvoja knjižnice Metropolitane iznoseći njihove zasluge, kako ih je predstavio i Ljudevit Ivančan 1925. godine. Nakon povijesnoga pregleda autorica upoznaje čitatelja o najznačajnijim jedinicama fonda Metropolitanske knjižnice, podijelivši ih u kronološke kategorije: rukopisi, inkunabule, knjige XVI. stoljeća, knjige XVII. stoljeća, a posebno ističe zbirku *Croatica, Miscellanea* (razni spisi, najčešće prigodne govornice), zbirku zemljovida i atlasa te šematizme.²² U posljednjem dijelu teksta saznajemo osnovne crte Valvasorova životopisa i o novijoj povijesti i knjižnoj djelatnosti Metropolitanske knjižnice.

U članku *Knjižnica Janeza Vajkarda Valvasora* Branka Budin 2003. godine detaljnije predstavlja fond Valvasorove knjižnice i okolnosti koje su navele Valvasora na prodaju svoje dragocjene knjižnice.²³ Pripremaвши tiskanje djela *Slava vojvodine Kranjske*, Valvasor je upao u financijske probleme. Kako bi ipak namaknuo novac za tiskanje, prodao je svoju knjižnicu, grafičku zbirku, dvorac i posjede. U članku se ponavlja podatak da zbirka sadrži 1530 svezaka i oko 7300 grafičkih listova, no Budin razjašnjava da fond zapravo sadrži 2630 naslova (knjiga), jer su neka zasebna izdanja uvezana zajedno.²⁴ Također razjašnjava zbunjujući podatak koji se nekad navodi u literaturi, a to je da knjižnica sadrži 10000 svezaka. Mnogi raniji izvori pribrajali su broj grafičkih listova broju knjižnih djela.²⁵ Nadalje opisuje Valvasorov život, putovanja, interese i kolekcionarsku djelatnost. Ističe za nas iznimno vrijedno izdanje koje se nalazi u Valvasorovoj knjižnici – glagoljsku knjigu *Misal hrvatski* iz 1531. godine, tiskanu u tiskari modruškog biskupa Šimuna Kožičića Benje.²⁶ U većem dijelu teksta predstavljena su ostala najistaknutija izdanja iz

²⁰ Vladimir Magić, „Knjižnica J. V. Valvasora“, u: *Bibliotheca Valvasoriana: katalog knjižnice Janeza Vajkarda Valvasorja*, Ljubljana – Zagreb: Valvasorjev odbor pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti, Nacionalna i sveučilišna knjižnica Zagreb, 1995., str. 25-39.

²¹ Branka Budin, „Knjižnica Metropolitana: Bibliotheca cathedralis ecclesiae Zagrabiensis“, u: *Knjižnica* 47 (2003.), str. 165-187.

²² Branka Budin, 2003., str. 171-177.

²³ Branka Budin, „Knjižnica Janeza Vajkarda Valvasora“, u: *Knjižnica* 47 (2003.), str. 99-112.

²⁴ Isto, str. 101.

²⁵ Isto, str. 101.

²⁶ Isto, str. 102-103.

Valvasorove knjižnice. Iz sadržajne podjele Valvasorovih knjiga uočavamo raznolikost i svestranost njegovih interesa. Građa obuhvaća sva u ono vrijeme poznata područja i znanosti.

Temu Metropolitanske knjižnice Branka Budin vraća se 2006. godine i opisuje suradnju Slovenske akademije znanosti in umetnosti i Metropolitanske knjižnice.²⁷ Suradnja je rezultirala organiziranjem izložbi, projekata i izdanjima faksimilnih izdanja pojedinih djela Valvasorove knjižnice.²⁸ *Iconotheca Valvasoriana* faksimilno je izdanje koje se posebno ističe, a objavljeno je u sedamnaest svezaka te sadrži reprodukcije grafika i crteža iz sedamnaest sačuvanih mapa Valvasorove grafičke zbirke.²⁹

3. OSNUTAK I RAD KNJIŽNICE METROPOLITANE

Knjižnica Zagrebačke nadbiskupije i Prvostolnog kaptola zagrebačkog, punog naziva *Bibliotheca cathedralis ecclesiae Zagrabienensis*, najveća je i najvažnija crkvena knjižnica u Hrvatskoj te se čak i na europskoj razini ubraja među uglednije i poznatije crkvene knjižnice.³⁰ Fond Metropolitane bogatio se uglavnom ostavštinama biskupa i kanonika. Iako je većina knjiga liturgijske namijene, Metropolitana posjeduje i knjige pravnog i medicinskog sadržaja. Da bismo razumjeli temelje Knjižnice Metropolitane, moramo se vratiti u njezinu davnu povijest i objasniti kontekst njezina nastanka.

3.1. POVIJESNI OKVIR

Osnutak Knjižnice Metropolitane nije potvrđen dokumentom niti je moguće precizno odrediti datum početka njezina postojanja.³¹ Knjižnica se razvijala usporedo s biskupijom zadovoljavajući njezine potrebe. Stoga se kao vrijeme nastanka Metropolitane može smatrati osnutak Zagrebačke biskupije 1094. godine. U fondu Metropolitane nalaze se rukopisi iz XI.

²⁷ Branka Budin, „Suradnja SAZU i Metropolitanske knjižnice“, u: *Knjižnica* 50 (2006.), str. 189-200.

²⁸ Isto, str. 190-191.

²⁹ *Iconotheca Valvasoriana*, (ur.) Lojze Gostiša, Ljubljana: Fundacija Janez Vajkard Valvasor pri Slovenskoj akademiji znanosti i umjetnosti; Zagreb: Zagrebačka nadbiskupija, Biblioteka Metropolitana, 2004-2008. [faksimilni pretisak izdanja 1685.]

³⁰ Vladimir Magić, Milan Pelc, Mirna Abaffy, *Cimelia Metropolitana : povijest i knjižno blago Knjižnice Zagrebačke nadbiskupije*, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2016., str. 7.

³¹ Vladimir Magić, 1994., str. 230.

stoljeća koji potvrđuju tu tvrdnju. Moguće je da su ti rukopisi pripadali prvom biskupu Duhu, kako je predložio Vladimir Magić (1994.)³² no za takvu pretpostavku nema sigurnih dokaza.³³ Neki od tih rukopisa su *Evangeliarium*, *Sacramentarium sanctae Margaretae* i *Agenda pontificalis*. Oni tvore najstariju jezgru Metropolitanske knjižnice.³⁴

Prvi siguran dokaz o postojanju Knjižnice Metropolitane je inventar iz 1394. godine, napisan dakle tri stoljeća nakon osnutka biskupije, ujedno i najstariji poznati sačuvani inventar Riznice zagrebačke katedrale. Većina kodeksa navedenih u tom inventaru i danas se nalazi u fondu Metropolitane. Opisivani su po izgledu uveza, sadržaju i posljednjoj riječi teksta na kraju prvog lista. Krajem XVII. stoljeća, za vrijeme biskupa Aleksandra Ignacija Mikulića, mnogi su uvezi promijenjeni, dobivši tzv. *metropolitanski uvez*. Zbog toga su podaci iz inventara o posljednjoj riječi teksta na kraju prvog lista od iznimne važnosti za identifikaciju kodeksa.³⁵ U inventaru je zabilježeno sto jedanaest rukopisa u fondu knjižnice te dva rukopisa u popisu liturgijskih predmeta.³⁶ Tada su u fondu prevladavali tekstovi biblijske, pravne, liturgijske, filozofske i teološke tematike.³⁷

Sljedeći poznati inventar nastaje 1425. godine, za biskupa Ivana Albena (? – 1433., Pečuh³⁸). U njemu su navedeni neki rukopisi koji se ne spominju u potonjim inventarima, što pokazuje da je fond knjižnice poslije pretrpio gubitke.³⁹ Sljedećih dvjesto godina doba je trajne nesigurnosti i razvoj knjižnice teško se može pratiti. Neprestana osmanska opasnost nagnala je kanonike da presele knjige na sigurnija mjesta.⁴⁰ Unatoč nestabilnim uvjetima, djelatnost knjižnice nije posve zamrla te je krajem XV. i početkom XVI. stoljeća u Metropolitani izrađeno nekoliko raskošnih kodeksa.⁴¹

Prvi pokazatelj sustavne brige i upravljanja knjižnicom potječe iz 1640. godine. Prvostolni kaptol zagrebački izdao je nekoliko važnih odredbi o katedralnoj knjižnici, a Magić ističe ove tri kao osobito važne: 1. knjige prelata i kanonika nakon njihove smrti prelaze u vlasništvo stolne crkve; 2. valja osigurati zaseban prostor za knjižnicu; 3. nadzor nad knjigama imat će kanonik čuvar (*custos*).⁴²

³² Vladimir Magić, 1994., str. 230.

³³ Vladimir Magić, Milan Pelc, Mirna Abaffy, 2016., str. 7.

³⁴ Vladimir Magić, 1994., str. 230.

³⁵ Vladimir Magić, Milan Pelc, Mirna Abaffy, 2016., str. 8.

³⁶ Vladimir Magić, 1994., str. 230.

³⁷ Branka Budin, 2003., str. 167.

³⁸ Juraj Batelja...[et al.], 1995., str. 185.

³⁹ Vladimir Magić, Milan Pelc, Mirna Abaffy, 2016., str. 9.

⁴⁰ Vladimir Magić, *Metropolitanska knjižnica u Zagrebu : vodič = The Metropolitan Library in Zagreb : guide*. Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2012. str. 13, 14.

⁴¹ Vladimir Magić, Milan Pelc, Mirna Abaffy, 2016., str. 7.

⁴² Isto, str. 9, 10.

Već 1690. godine Metropolitana je obogaćena značajnom zbirkom knjiga slovenskog polihistora Johanna Weicharda Valvasora. Kako bi prikupio sredstva za tiskanje djela *Slava Vojvodine Kranjske*, Valvasor je bio prisiljen prodati svoju knjižnicu i zbirku grafika. Namjeravao ju je prodati kranjskim plemićima, no kako oni nisu bili zainteresirani knjižnicu je naposljetku kupio zagrebački biskup Aleksandar Ignacije Mikulić 1690. godine, vjerojatno posredstvom svog prijatelja, književnika i polihistora, Pavla Rittera Vitezovića.⁴³ Biskup Mikulić osnovao je i zakladu za uzdržavanje knjižnice te je za vrijeme njegova biskupovanja ostvarena ideja o izgradnji knjižnične zgrade. Godine 1692. uređen je knjižnični prostor u vanjskom zidu katedrale.⁴⁴

Biskup Maksimilijan Vrhovac zaslužan je za dvije velike ideje koje će unaprijediti Knjižnicu Metropolitanu. Iako nije on bio taj koji je realizirao ideju, Vrhovac se zalagao za otvorenje knjižnice javnosti. U svom dnevniku pisao je da se već 5. ožujka 1808. na saborskoj sjednici raspravljalo o otvaranju Akademijine i biskupske knjižnice javnosti. Povodom toga je povećao zakladu za uzdržavanje knjižnice svotom od 12000 forinti. Sljedeća važna zasluga je Vrhovčev javni poziv za prikupljanje vrijedne knjižne građe. Mnogi župnici poslali su mu brojne stare knjige, od kojih je velik dio poklonio Metropolitanskoj knjižnici i Akademijinoj biblioteci (danas Nacionalna i sveučilišna knjižnica). Jedan od značajnijih Vrhovčevih poteza za samu knjižnicu je taj što je zadužio kanonika Stjepana Ledinskog da izradi katalog Metropolitane, koji i danas koristi brojnim istraživačima i knjižničarima.⁴⁵

Vrhovčevu ideju o otvaranju Metropolitane javnosti napokon je realizirao biskup Juraj Haulik (1788., Trnava – 1869., Zagreb⁴⁶) 7. svibnja 1846. godine. Od Prvostolnog kaptola zatražio je da predloži tri osobe među kojima bi izabrao knjižničara, a 20. siječnja 1847. godine održana je konzistorijalna sjednica na kojoj je prihvaćen popis pravila za rad bibliotekara. Taj dokument nazvan je *Instructio bibliothecaris Bibliothecae cathedralis ecclesiae Zagrabienensis*, a prema njemu dužnost knjižničara bila je nabavljati knjige na svim europskim jezicima i iz svih područja znanosti, voditi katalog prema autorima i stručnim skupinama, ustupati knjige na korištenje, ali samo u čitaonici te održavati red i čistoću. Godišnja plaća bila je četiristo forinti. Knjige iz Haulikove privatne knjižnice uvrštene su u Metropolitanu, ali ne čine posebnu cjelinu, nego ih prepoznajemo po njegovu ekslibrisu. Riječ je uglavnom o djelima XIX. stoljeća na njemačkom i

⁴³ Milan Pelc, *Theatrum humanum : ilustrirani letci i grafika 17. stoljeća kao zrcalo vremena*, Zagreb: Naklada Ljevak, 2013., str. 14, 15.

⁴⁴ Ivana Hebrang Grgić, *Kratka povijest knjižnica i nakladnika*, Zagreb: Naklada Ljevak, 2018., str. 115.

⁴⁵ Vladimir Magić, Milan Pelc, Mirna Abaffy, 2016., str. 11, 12.

⁴⁶ Juraj Batelja...[et al.], 1995., str. 462, 473.

latinskom jeziku, a katalog Haulikove knjižnice izradio je Franjo Saleški Hoffman, njegov osobni ispovjednik.⁴⁷

Zagreb je 1880. godine pogodio jak potres, prilikom kojeg su stradale katedrala i zgrada knjižnice. U nastojanju da se obnovi katedrala, knjižnica je zanemarena i sve do 1914. godine građa je pohranjena u jednoj kaptolskoj kuriji.⁴⁸ Zatim je preseljena u zgradu Kraljevske sveučilišne knjižnice na Marulićevu trgu 21 temeljem ugovora sklopljenog 23. svibnja 1914. godine između Prvostolnog kaptola zagrebačkog i Kraljevske sveučilišne knjižnice. Godine 1966. knjižnica dobiva i stalnog knjižničara te se od tada građa obrađuje po pravilima suvremene bibliotečne znanosti.⁴⁹

Nova zgrada Nacionalne i sveučilišne knjižnice izgrađena je 1995. godine, a stara zgrada na Marulićevu trgu 21 pripala je Hrvatskom državnom arhivu. Želeći izbjeći novu selidbu, Zagrebačka nadbiskupija 1996. godine potpisala je ugovor s Hrvatskim državnim arhivom da fond Metropolitane ostane u njegovim prostorijama. Iste godine u fond se uključuje i Valvasorova grafička zbirka koja je dio Valvasorove knjižnice kupljene 1690. godine, a od 1951. godine nalazila se u Kabinetu grafike Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Tako je cjelokupna Valvasorova ostavština ponovno postala objedinjena.⁵⁰

U novijoj povijesti Nacionalne i sveučilišne knjižnice dogodila se pljačka koja je uvelike oštetila i fond Metropolitane koja je tada još uvijek bila dio tadašnje Nacionalne i sveučilišne biblioteke. Zbog neodgovornosti i manjkavog sustava zaštite od 1982. do 1987. odvijala se sustavna pljačka. Iz Valvasorove knjižnice ukradeno je 115 svezaka, odnosno 151 djelo. Ukradene su knjige ilustrirane grafikama i slikovnim materijalom te vrijedni atlasi (Braun-Hohenbergov atlas u 6 svezaka *Theatrum orbis terrarum* koji je izlazio u Kölnu od 1573. do 1618., Valvasorova *Topographia ducatus Carnioliae moderna*, atlas Willema Blaeua (Amsterdam, 1651.) te brojni putopisi). Pljačka Nacionalne i sveučilišne knjižnica jedna je od najvećih šteta što je zadesila hrvatsku kulturnu baštinu.⁵¹

⁴⁷ Vladimir Magić, Milan Pelc, Mirna Abaffy, 2016., str. 12, 13.

⁴⁸ Branka Budin, str. 20.

⁴⁹ Vladimir Magić, Milan Pelc, Mirna Abaffy, 2016., str. 14, 15.

⁵⁰ Isto., str. 14, 15.

⁵¹ Vladimir Magić, "Metropolitanska knjižnica", u: *Zagrebačka biskupija i Zagreb 1094-1994 : zbornik u čast kardinala Franje Kuharića*, uredio Antun Škvorčević, Zagreb: Nadbiskupija zagrebačka, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 1995., str. 432.

3.2. JOHANN WEICHARD VALVASOR I NJEGOVA BIBLIOTEKA

Johann Weichard Valvasor (Slika 1) bio je slovenski polihistor, historiograf, grafičar, kolekcionar i izdavač.⁵² Njegova svestranost rezultat je velikog životnog i znanstvenog iskustva koje je stekao na brojnim putovanjima i kroz poznanstva s intelektualnom elitom XVII. stoljeća.

Slika 1. Johann Weichard Valvasor, slovenski plemić i polihistor, autoportret, 1689., bakrorez, 29.8 × 19.3 cm (izvor: Wikimedia Commons)

⁵² Branko Reisp, <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi759993/> (pregledano 12.9.2019.)

Valvasor je rođen u kranjskoj plemićkoj obitelji kao dvanaesto od sedamnaestero djece (Slika 2). Roditelji su mu bili Jernej Valvasor i Ana Marija rođ. Rauber. Školovao se u isusovačkoj gimnaziji u Ljubljani, učeći društvene znanosti, retoriku, latinski i logiku. Po završetku gimnazije, ne odlučuje se odmah nastaviti obrazovanje, nego putuje po inozemstvu, a zatim odabire vojni poziv. Valvasorova prva putovanja započinju već 1658. i traju do 1662. godine, ali o njima nema sigurnih podataka. Tijekom 1663. i 1664. godine sudjeluje u protuturskim ratovima pod zapovjedništvom Nikole Šubića Zrinskog, kao jedan od dvadeset kranjskih dragovoljaca. Već 1666. godine nastavlja s putovanjima koja započinje u Beču, a posjećuje i većinu zemalja zapadne Europe – Francusku, Nizozemsku, Englesku, Dansku, Njemačku, Švicarsku, Italiju i Španjolsku. Odlazi čak i u Afriku, na područje današnjeg Tunisa i Libije. Za vrijeme boravka u Francuskoj iskoristio je vojna znanja priključivši se kraljevskoj francusko-švicarskoj pukovnici.⁵³ Školovanju se vraća 1670. godine i u Lyonu studira povijest, matematiku, arheologiju, magiju i alkemiju.⁵⁴

Slika 2. Valvasorova rodna kuća u Ljubljani (foto: A. Trajanov)

⁵³ Valvasor's Youth, <http://www.valvasor.org/?p=12> (pregledano 12.9.2019.)

⁵⁴ Valvasor, Johann Weichard, Hrvatska enciklopedija. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=63795> (pregledano 12.9.2019.)

Nakon ženidbe s Anom Rosinom Groffenbegerin von Graffenhau 1672. godine, Valvasor od baruna Franca Alberta Kheysella kupuje dvorce Bogenšperk (Slika 3), Črni Potok i Lichtenberg. Neće ih moći potpuno otplatiti do kraja života, što je već tada zapečatilo nadolazeće financijske probleme.⁵⁵ U sljedećih nekoliko godina Valvasor je predano izučavao povijest i geografiju Kranjske i posvetio se tome da je kroz publikacije i grafike predstavi svijetu. Ta nastojanja dovela su do osnutka grafičke radionice u Bogenšperku 12. travnja 1678. godine. Glavna djelatnost radionice bila je izrada topografskih slika grofovije Kranjske. Slične grafike već su bile vrlo popularne u njemačkim zemljama, a Valvasor je bio prvi koji je pokrenuo izradu bakroreza u Kranjskoj. Neki od grafičara koji su djelovali u Valvasorovoj radionici u Bogenšperku su Andreas Trost, Janez Koch, Matija Greischer, Peter Mungerstorff, Johann Wirriex, Jernej Ramschuess, a za nas je najvažniji Pavao Ritter Vitezović.⁵⁶

Slika 3. Dvorac Bogenšperk, Šmartno pri Litiji, Slovenija (foto: A. Trajanov)

⁵⁵ *Knighthood and Arrival at the Bogensperk Castle*, <http://www.valvasor.org/?p=15> (pregledano 12.9.2019.)

⁵⁶ *Establishing the Graphic Institution*, <https://www.valvasor.org/?p=17> (pregledano 12.9.2019.)

Za svog djelovanja radionica je proizvela šest povijesno-topografskih publikacija, tri umjetnička djela i tri geografske karte. Karta Kranjske tiskana je 1684. godine, a sljedeće godine uslijedile su karte Koruške i Hrvatske. Publikacije proistekle iz djelovanja grafičke radionice u Bogenšperku su *Dominicae passionis icones*, *Topographia ducatus Carnioliae modernae*, *Topographia arcium Lambergarium*, *Ovidii metamorphoseos icones*, *Topographia archiducatus Carinthiae modernae*, *Topographia Carinthiae Salisburgensis*.⁵⁷ Vrhunac rada grafičke radionice bila je priprema za tiskanje Valvasorovog životnog djela *Die Ehre deß Hertzogthums Crain (Slava Vojvodine Kranjske)*. Djelo je objavljeno u Nürnbergu 1689. godine u četiri sveska. Opisuje kulturu, povijest i geografiju Kranjske, a obogaćeno je i brojnim ilustracijama.⁵⁸

Jedan od najvažnijih događaja u Valvasorovom životu je primanje u *Royal Society in London* 1687. godine. Riječ je o najstarijoj britanskoj znanstvenoj akademiji, osnovanoj 1660. godine. Članstvo je zaslužio svojim doprinosom istraživanju Idrijskog rudnika i Cerkinškog jezera. Tijekom 1684. i 1685. godine proučavao je Cerkinško jezero šaljući izvješća Thomasu Galeu, glavnom tajniku društva. Valvasorova istraživanja objavljena su u znanstvenim časopisima *Philosophical Transactions* i *Acta Eruditorum*.⁵⁹

Na svojim je putovanjima Valvasor kroz susrete sa znamenitim intelektualcima stekao bogata iskustva i poznanstva te upotpunio svoju knjižnicu. Zbirka sadrži publikacije iz tada najznačajnijih tiskarskih središta, kao što su Amsterdam, Augsburg, Basel, Frankfurt, Nürnberg i Venecija, a prevladavaju knjige na njemačkom i latinskom jeziku tiskane goticom.⁶⁰ Fond Valvasorove knjižnice sadrži 1530 svezaka, odnosno 2630 naslova. Svi svesci označeni su Valvasorovim ekslibrisom koji je izradio bakrorezac Andreas Trost. Osim knjiga zbirku čini i oko 7300 crteža i grafika.⁶¹

Sveobuhvatnost Valvasorove zbirke odražava njegovu svestranost i raznolike znanstvene interese. Magić navodi podjelu građe u dvadeset jednu sadržajnu skupinu koje su preteča suvremene knjižnične sistematike: 1) opća djela, bibliografije, rječnici, 2) filozofija, okultne znanosti, psihologija, magija, 3) teologija, crkvena povijest, 4) politička djela, 5) ekonomija, 6) pravo, 7) pedagogija, 8) umjetnost, povijest umjetnosti, 9) filologija, povijest pisma, 10) književnost, 11) povijest i povijesne discipline, 12) zemljopis i putopisi, 13) matematika, 14) prirodne znanosti: kemija, geologija, 15) medicina, zdravlje, 16) tehnologija, metalurgija, arhitektura, 17) tehnika, 18) poljoprivreda, 19) trgovina i pomorstvo, 20) vojništvo, 21) šport,

⁵⁷ *Establishing the Graphic Institution*, <https://www.valvasor.org/?p=17> (pregledano 12.9.2019.)

⁵⁸ Vladimir Magić, Milan Pelc, Mirna Abaffy, 2016., str. 25.

⁵⁹ *Biography*, <https://www.bogensperk.si/en/biography.html> (pregledano 13.9.2019.)

⁶⁰ Branka Budin, 2003., str. 101, 102.

⁶¹ Vladimir Magić, Milan Pelc, Mirna Abaffy, 2016., str. 25.

gimnastika i igre. Valvasorova zbirka sadrži većinom djela svjetovnog karaktera, po čemu se izdvaja među ostalim fondovima Metropolitane.⁶²

Među građom ističu se četiri inkunabule: *Erklärung der zwölf Artikel des Christlichen Glaubens* (Ulm, 1485. godine), *Legenda Aurea* Jacobusa de Voraginea (Nürnberg, 1488. godine), *Büchlein der Titel aller Stände* (1490. godine) te *Das Buch der Croniken und Geschichten* Hartmana Schedela (Nürnberg, 1493. godine).⁶³ Mnoge od knjiga iz Valvasorove zbirke ukrašene su grafikama i ilustracijama, što im daje posebnu vrijednost. Od hrvatskih publikacija valja izdvojiti glagoljički *Misal hrvatski*, tiskan 1531. godine u riječkoj tiskari modruškog biskupa Šimuna Kožičića Benje. To je jedina knjiga u fondu Valvasorove knjižnice koja je pisana glagoljicom i tiskana u Hrvatskoj, no nije poznato kada i kako je došla do Valvasora.⁶⁴

3.3. VALVASOROVA GRAFIČKA ZBIRKA

Osim brojnih knjiga koje je prikupio za života, Valvasor je stekao i bogatu kolekciju crteža i grafika. Zajedno s knjižnicom, prodao ih je 1690. godine nakon što je zapao u financijske teškoće. Tijekom prethodnog stoljeća Valvasorova se grafička zbirka nekoliko puta selila. Od kada je kupnjom postala dio Metropolitane pa sve do početka XX. stoljeća bila je pohranjena zajedno s Valvasorovim knjigama. Fond Metropolitane 1916. godine preseljen je u novu zgradu Kraljevske sveučilišne knjižnice na Marulićevu trgu, a od 1919. godine Valvasorova grafička zbirka čuva se u Grafičkoj zbirci Kraljevske sveučilišne knjižnice. Od 1944. do 1951. godine ponovno je pohranjena na Kaptolu. Zagrebačka nadbiskupija 1948. godine sklapa ugovor s Jugoslavenskom akademijom znanosti i umjetnosti pa se 1951. godine zbirka smješta u novoosnovani Kabinet grafike, gdje ostaje sve do 1996. godine. Nakon izgradnje nove zgrade Nacionalne i sveučilišne knjižnice 1996. godine, Metropolitanska knjižnica ostaje pohranjena u zgradi na Marulićevu trgu, gdje od tada djeluje Hrvatski državni arhiv. Iste se godine Valvasorova grafička zbirka ponovno pridružuje Metropolitani, gdje se nalazi i danas.⁶⁵

Valvasor je 1685. godine grafike podijelio i uvezao u osamnaest svezaka. Nažalost, četvrti svezak nedostaje i o njemu nema nikakvih podataka. Svesci su većinom sačuvani u izvornom stanju. Kao što je slučaj i s Valvasorovim knjigama, i grafička zbirka vjerno odražava raznolikost intelektualne misli XVII. stoljeća. Grafike pokrivaju gotovo sva područja tadašnjih vjerskih,

⁶² Vladimir Magić, Milan Pelc, Mirna Abaffy, 2016., str. 26.

⁶³ Branka Budin, 2003., str. 105.

⁶⁴ Isto, str. 102.

⁶⁵ Vladimir Magić, Milan Pelc, Mirna Abaffy, 2016., str. 211, 212.

kulturnih i znanstvenih spoznaja. Grafike su uglavnom raspoređene s obzirom na tematiku i ikonografiju, uz iznimku zadnja četiri sveska čiji je sadržaj određen na temelju nacionalne pripadnosti i tehnike.⁶⁶

U I. svesku nalaze se bakrorezi i bakropisi koji prikazuju teme Staroga i Novoga zavjeta, barokne moralizatorske alegorije koje tematiziraju prolaznost zemaljskog života, naslovne stranice i ilustracije vjerske literature te grafike vezane uz vjerske događaje. Radovi su djela njemačkih, flamanskih, nizozemskih, talijanskih i francuskih grafičara.⁶⁷

U II. svesku nalaze se grafike koje prikazuju Bogorodicu i Krista. Najbrojnije su grafike koje prikazuju Bogorodicu s Djetetom prema djelima renesansnih i baroknih umjetnika ili prema djelima iz hodočasničkih crkava, a odraz su velikog štovanja Bogorodice u XVI. i XVII. stoljeću. Mnogo je i grafika koje su se prodavale na proštenjima i sajmovima uz crkvene svečanosti. Među grafikama koje prikazuju Krista ističu se dvije serije *Kristove muke*: serija Lucasa Vorstermana I. prema Hendricu Goltziusu te serija Zachariasa Dolenda i Jacoba van Gheyna II. prema Karelu van Manderu.⁶⁸

U III. svesku nalaze se grafike koje prikazuju osobe važne za kršćansku povijest, kao što su evanđelisti, apostoli, pustinjaci, crkveni oci i sveci. Među grafikama valja izdvojiti tri serije s prikazima pustinjaka, kopije prema bakrorezima Johannesa i Raphaela Sadelera I., a koji su pak nastali prema rješenjima Maartena de Vosa: *Oraculum anachoreticum*, *Sylvae sacrae Monumenta Anachoretarum* i *Trophaeum vitae Solitariae*. U ovom svesku ističe se i serija Raphaela Sadelera I. nastala prema Johanna Mathiasu Kageru za knjigu *Bavaria Sancta*.⁶⁹

U V. svesku nalaze se alegorijske grafike. Riječ je o uobičajenim renesansnim i baroknim alegorijskim prikazima, kao što su: sibile, muze, sedam slobodnih umjetnosti, četiri elementa, pet osjetila, četiri kontinenta, dvanaest mjeseci i sl. Među serijama izdvajaju se dvije serije *Muza*, Philipsa Gallea i Hendricka Goltziusa, nekoliko alegorijskih serija obitelji Sadeler te serija *Dvanaest mjeseci* Johanna Sibmachera. Philips Galle zastupljen je i s četiri lista iz serije *Petrarkini trijumfi* prema Maartenu van Heemskercku.⁷⁰

U VI. svesku nalaze se arhitektonski predlošci, crteži kazališnih scenografija te prikazi društvenih običaja i onodobne mode. Sveskom dominira nekoliko serija arhitekture u perspektivi iz XVI. i XVII. stoljeća, među kojima se ističe serija nizozemskog arhitekta Hansa Vredemana de Vriesa *Variae architecturae formae* iz 1601. godine i serija Johannesa i Lucasa van Doetecuma

⁶⁶ Vladimir Magić, Milan Pelc, Mirna Abaffy, 2016., str. 212.

⁶⁷ Isto, str. 213.

⁶⁸ Isto, str. 213.

⁶⁹ Isto, str. 215.

⁷⁰ Isto, str. 215, 216.

Artis perspective plurium generum elegantissime formulae... Tu su još i grafike prigodnih izdanja i knjiga o kazališnoj umjetnosti iz XVII. stoljeća, a izdvaja se i serija predložaka zlatarskih privjesaka koji prikazuju morska bića i nemani naslova *Pars altera bullarum inaurium*.⁷¹

U VII. svesku nalaze se zemljovid i vedute uglavnom europskih država i gradova. Većina zemljovida u zbirci nastala je u XVII. stoljeću, a uglavnom je riječ o kopijama zemljovida iz XVI. stoljeća. Valvasor je imao velik interes za kartografiju i topografiju pa se u ovom svesku nalaze i zemljovidi i vedute koje je sam izradio. Valja spomenuti zemljovid *Sjeverne Hrvatske* koji je 1673. godine izradio isusovac Stjepan Glavač. Autor većine veduta je Lukas Schnitzer, a nakladnik Paulus Fürst i njegovi nasljednici. Mnogo je i lučkih veduta Reiniera Noomsa Zeemana i Francisa Placea te grafika koje prikazuju rimske ruševine.⁷²

U VIII. svesku nalaze se ilustrirani letci koji na satiričan način prikazuju svakodnevni život puka te grafike koje prikazuju burna povijesna zbivanja u Europi u drugoj polovici XVII. stoljeća: oslobođenje Ugarske nakon neuspjele osmanske opsade Beča 1683. godine. Većinu takvih povijesnih grafika izradili su Matthias Greischer i Johann Martin Lerch. Među satiričkim letcima najčešće su karikature i žanr-prizori. Satirička tematika često se isprepliće s moralističkom i alegorijskom, a cilj nije bilo puko ismijavanje, već kritika ljudskih mana i preodgoj društva. Najviše letaka nastalo je na njemačkom govornom području u nakladi Paulusa Fürsta i njegovih nasljednika te Johanna Hoffmanna.⁷³

U IX. svesku nalaze se grafike koje prikazuju biljke i životinje, prirodu, prizore iz lova, ali i bitke i daleke povijesne događaje. Među prirodoslovnim grafikama ističu se serije *Archetypa atvdiaue patris Georgii Hoefnagelii* Jacoba Hoefnagela i suradnika te *Cognoscite lilia agriquomodo crescant* Crispijna de Passea I., a među povijesnim grafikama *Bitka kod Siska* koju je izradio Andreas Trost, Valvasorov suradnik u Bogenšperku.⁷⁴

U X. svesku nalaze se grafike inspirirane Ovidijevim *Metamorfozama*. Valja izdvojiti prvi i drugi dio trodijelne serije iz Goltziusove radionice te sedam grafika iz serije Crispijna de Passea I. De Passeova serija poslužila je Valvasoru kao predložak za njegovo izdanje *Metamorfoza* tiskano u Bogenšperku 1680. godine. Osim grafika inspiriranih Ovidijem, tu je još i dvadeset bakroreza Philipsa Gallea koji prikazuju Vergilijevu *Eneidu* te ilustracije temeljene na komediji Alberta Wichgrevea *Cornelius relegatus*.⁷⁵

⁷¹ Vladimir Magić, Milan Pelc, Mirna Abaffy, 2016., str. 218, 219.

⁷² Isto, str. 221, 222.

⁷³ Isto, str. 220.

⁷⁴ Isto, str. 220.

⁷⁵ Isto, str. 216, 217.

U XI. svesku nalaze se grafike koje tematiziraju ljubav, osobito one vezane uz antičku mitologiju i Ovidijevo djelo *Umijeće ljubavi*. Najviše grafika posvećeno je naravno Veneri, ali mnoge prikazuju i Bakha, morska i riječna božanstva te nimfe. Istaknutiji dio sveska je serija *Različiti vidovi ljubavi* poznatog baroknog majstora Agostina Carraccija. Svezak sadrži i mnogo grafika nastalih prema poznatim slikama, kipovima i reljefima. Takve grafike nazivaju se prijevodne kopije, a najznamenitija među njima je serija *Ljubavi bogova* nastala prema likovnim rješenjima Rossa Fiorentina, a pripisuje se Réneu Boyvinu i Pierreu Milanu. XI. svezak poseban je po tome što sadrži najstarija djela talijanskih majstora: dva djela Andree Mantegne naziva *Bakhanal s vinskom bačvom* i *Ležeći akt* Giulia Campagnole prema Giorgioneu.⁷⁶

U XII. svesku nalaze se portreti znamenitih osoba XVI. i XVII. stoljeća – europskih i osmanskih vladara i plemića, crkvenih službenika, znanstvenika, filozofa, pravnika, liječnika, umjetnika i drugih zaslužnih pojedinaca. Ta stoljeća također su i zlatno doba portretistike u grafici. Među portretima iz sveska prevladavaju poprsja, iako ima i figura prikazanih u punoj veličini. Najčešće grafike u svesku su konjanički vladarski portreti te portreti plemića prikazanih u lovu ili s bitkom u pozadini. Autori većine portreta su njemački i nizozemski grafičari, a najzastupljeniji su Wolfgang Kilian, Dominicus Custos, Matthäus Merian Stariji i Crispijn de Passe I. Iako je dominantna tehnika bakrorez, nekoliko grafika Hermanna Hendrika Quittera I. i Justusa van Nypoorta izrađeno je u tehnici mezzotinte, koja će biti posebno popularna u Engleskoj u XVIII. stoljeću.⁷⁷

U XIII. svesku grafike nisu sabrane s obzirom na tematiku. U njemu se, kao i u XIV. svesku, nalaze djela francuskih majstora. Sveskom dominiraju djela Jeana Leparturea koji je radio serije fantastičnih parkova s antičkim ruševinama i baroknim fontanama, predloške za fontane, studence te zidne, stropne i oltarne ukrase. Lepartureove invencije prisutne su i u zrcalno kopiranim grafikama Susanne Marie Sandrart. Svezak sadrži i fantastične krajolike grafičara iz obitelji Perelle: šumovite krajolike s izmišljenim ruševinama te marine i morske oluje. Israël Silvestre autor je mnogih stvarnih krajolika. Svezak sadrži njegovu djelomično sačuvanu seriju *Zbirka pogleda na građevine u Rimu i okolici* i brojne grafike nastale prema njegovim crtežima koje prikazuju francuske parkove i dvorce. Jedini grafičar zastupljen u XIII. svesku koji nije iz Francuske je Nizozemac Marcus de Bye, čije su grafike napravljene prema rješenjima Paulusa Pottera.⁷⁸

⁷⁶ Vladimir Magić, Milan Pelc, Mirna Abaffy, 2016., str. 217, 218.

⁷⁷ Isto, str. 222.

⁷⁸ Isto, str. 222-225.

U XIV. svesku nalaze se djela Jacquesa Callota i njegovih sljedbenika, ali i nakladnika koji su tiskali njihove radove. U Callotovom opusu prevladavaju groteskni i burleskni motivi kroz prikaz svakodnevnog života. Česti su prikazi seoskih proštenja, dvorskih svečanosti i komedija uličnih glumaca. Česti su i *capricci* i *croquisi*. Najistaknutiji Callotovi sljedbenici zastupljeni u svesku su Stefano della Bella i Abraham Bosse. Iznimka među francuskim grafičarima su Nijemac Jost Amman sa serijom *Dvanaest slavnih žena iz Starog zavjeta* te Callotovi sljedbenici Nizozemac Gillis van Scheyndel (serija *Prikazi iz svakodnevnog života*) i Talijan Melchiorre Gherardini (serija *Capricci s različitim likovima*).⁷⁹

U XV. svesku nalaze se bakrorezi i bakropisi iz XV. i XVI. stoljeća i taj je svezak najopsežniji u Valvasorovoj grafičkoj zbirci. Grafike su razvrstane prema autorima među kojima prevladavaju njemački grafičari, a radi usporedbe uvrštene su i kopije. Neki od najistaknutijih grafičara zastupljenih u svesku su Albrecht Dürer, Heinrich Aldegrever, Martin Schongauer, Hans Sebald Beham, Georg Pencz, Virgil Solis i Rembrandt. Iako je živio u XVII. stoljeću i nije bio suvremenik navedenim grafičarima, Rembrandt je uvršten zbog majstorstva svojih djela. Svezak započinje djelima Albrechta Dürera. Tu je njegova serija *Isusove muke*, nekoliko prikaza Bogorodice i apostola, portreti Philippa Melanchthona i Wilibalda Pirckheimera te alegorijski i svjetovni prikazi. Svezak sadrži i djela nekih talijanskih grafičara XVI. stoljeća, a valja izdvojiti Giulija Bonasonea i ambleme Achillea Boschija iz knjige *Symbolicarum quaestionum De Vniverso Genere Qvas Serio Lvdebat Libri Qvinve*.⁸⁰

U XVI. svesku nalaze se drvorezi iz XV. i XVI. stoljeća. I XV. i XVI. svezak sadrže radove cijenjenih grafičara prethodnih stoljeća, a element koji ih razlikuje jedino je tehnika. Stoga ta dva sveska čine cjelinu i treba ih vrednovati u tom kontekstu. I u ovom svesku prevladavaju radovi Albrechta Dürera. Većina njegovih drvoreza pripada serijama *Mala Muka* i *Velika Muka*, a tu je i nekoliko radova svjetovne tematike. Još jedan znamenit njemački grafičar, Lucas Cranach Stariji, zastupljen je sa serijom *Mučeništva apostola*. U svesku je mnogo ilustracija iz Lutherove biblije tiskane u Wittembergu 1543. godine. Valja spomenuti i skupinu *chiaroscuro* drvoreza talijanskih majstora XVI. stoljeća, kao što su Ugo da Carpi, Niccolò Vicentino i Alessandro Ghandini. Zbirka heraldičkih grafika također se nalazi u svesku. Većinom je riječ o grbovima kranjskih plemićkih obitelji. Uz Matthiasa Greischera, Andreasa Trosta i Pavla Rittera Vitezovića, grbovi su najvjerojatnije djela grafičara iz Valvasorove radionice. Ističe se heraldička serija Johanna Sibmachera *Wappen Büchlein*.⁸¹

⁷⁹ Vladimir Magić, Milan Pelc, Mirna Abaffy, 2016., str. 225, 226.

⁸⁰ Isto, str. 226, 227.

⁸¹ Isto, str. 227-229.

U XVII. svesku nalaze se raznoliki crteži različitog stila, tehnika, tematike i kvalitete, a osim crteža tu su i otisci bilja. Tehnike zastupljene u svesku su grafitna olovka, tinta, tuš, sepija, obojena kreda i lavirani tuš. Na naslovnoj stranici Valvasor je naznačio da su pohranjeni crteži dobri i slabi. Od svih svezaka Valvasorove grafičke zbirke XVII. je svezak najmanje obrađen, što otvara prostor za buduća istraživanja i vrednovanje. Mnogo je anonimnih crteža, a među poznatim umjetnicima ističu se David Teniers Mlađi i Justus van Nypoort. Zastupljeni su i neki autori iz kruga Valvasorove bakrorezačke radionice, kao što su Johannes Koch, Bartholomäus Ramschüsell i Joannes Wierix. Također, za mnoge anonimne radove pretpostavlja se da bi mogli pripadati crtačima Valvasorova kruga koji su sudjelovali u pripremi njegovih knjiga. Mnogi crteži nastali su kopiranjem poznatih grafika u procesu crtačke poduke. Tu su još i brojni crteži-predlošci za izradu uporabnih predmeta.⁸²

U XVIII. svesku nalaze se akvarelirani crteži biljaka i životinja Valvasorova kraja. Mirna Abaffy prenosi mišljenja Renate Gotthardi-Škiljan i Emilijana Cevca koji smatraju da su radovi u svesku mogu pripisati Valvasoru. Dominiraju prikazi biljaka, dok jedna četvrtina akvarela prikazuje životinje. U vrednovanju radova iz XVIII. sveska sudjelovali su botaničari i zoolozi. Procijenili su da su biljke prikazane vješto i precizno, uz zamjerku da prava ljubičastoplava nijansa često nedostaje. Među životinjama prevladavaju kukci i drugi beskralješnjaci, naslikani u prirodnoj veličini. Zastupljeno je šesnaest kralješnjaka, a zoolozi su ustanovili da je autor slikao mrtve životinje te ih pokušao prikazati u prirodnoj veličini i položaju tijela, iako ponekad ne posve uspješno.⁸³

4. ANALIZA ALEGORIJSKIH PRIKAZA IZ V. SVESKA VALVASOROVE GRAFIČKE ZBIRKE

4.1. *ICONOLOGIA CESAREA RIPE*

Ikonologija je povijesnoumjetnička metoda koja proučava nelikovne komponente djela, odnosno sadržajno u umjetnosti. Ona identificira, opisuje, klasificira (ikonografija) i interpretira (ikonologija) teme, motive, simbole i osobe u umjetničkom djelu. Ikonološka metoda razvila se iz

⁸² Vladimir Magić, Milan Pelc, Mirna Abaffy, 2016., str. 229, 230.

⁸³ Isto, str. 230.

teoloških istraživanja koja su nastojala uspostaviti poveznicu između liturgijske umjetnosti i tekstova koje prikazuje. Za početke suvremenoga istraživanja ikonografije zaslužni su francuski znanstvenici Émile Mâle, Gabriel Millet, Louis Bréhier i Louis Réau,⁸⁴ a najpoznatija ikonološka tumačenja u suvremenoj povijesti umjetnosti pružili su Aby Warburg i Erwin Panofsky.⁸⁵ Najranija ikonografska djela nastaju u XVI. stoljeću, a riječ je o amblematskim katalogima koji su služili kao priručnici umjetnicima i naručiteljima te publici koja je željela razumjeti likovne sadržaje. Razvili su se proučavanjem simbola iz antičke književnosti za vrijeme renesanse. Najpoznatiji primjer takva priručnika je *Iconologia* Cesarea Ripe iz 1593. godine, djelo koje je još stoljećima utjecalo na umjetničko stvaralaštvo.⁸⁶ Tek u XVIII. stoljeću u Europi započinju opsežnija ikonografska istraživanja, tada vezana uz arheologiju i proučavanje antičkih spomenika. U XIX. stoljeću interes ikonografije pomiče se na kršćansku umjetnost i simbole, a od XX. stoljeća prisutne su i sekularne teme te aspekti bizantske kršćanske umjetnosti.⁸⁷

Cesare Ripa rođen je oko 1560. godine u Perugi, a umro je između 1620. i 1625. godine u Rimu.⁸⁸ Joško Belamarić u predgovoru hrvatskoga prijevoda, *Ikonologiji* (2000.), pojašnjava da je njegovo pravo ime Giovanni Campana, a u javom djelovanju koristio se pseudonimom. U ranoj mladosti ulazi u krug kardinala Antonia Marie Salviatija, gdje kao stolnik obavlja dužnost pripreme jelovnika i jela. Prvo izdanje *Iconologie* objavljuje 1593. godine u Rimu i posvećuje ju kardinalu Salviatiju. Od prvog rimskog izdanja djelo je doživjelo niz preinaka i prijevoda, od kojih je najvažniji unos ilustracija već u izdanju iz 1603. godine. Za života ga je proširivao i poboljšavao sam Ripa, a nakon njegove smrti to je činio njegov prijatelj Giovanni Zaretino Castellini. Prvo izdanje nije bilo ilustrirano, a u treće izdanje (drugo rimsko) uvedene su ilustracije koje je, kako je tradicionalno prihvaćeno, osmislio Cavalier d' Arpino, no novija istraživanja otkrila su nekoliko pripremnih crteža za bakrorezne ilustracije Giovannija Guerre (Modena 1544. – Rim 1618.).⁸⁹ Ilustrirano je nešto manje od četvrtine alegorijskih figura. Najopsežnije izdanje je ono objavljeno u Perugi, gotovo stoljeće i pol nakon Ripine smrti, gdje su ilustracije pridane većini opisa alegorijskih figura koje predstavljaju apstraktne pojmove pa je objavljeno u pet svezaka.⁹⁰ Nakon

⁸⁴ Radovan Ivančević, „Uvod u ikonologiju“, u: Anđelko Badurina...[et al.], *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2000., str. 13.

⁸⁵ Johann Konrad Eberlein, „Sadržaj i smisao: ikonografsko-ikonološka metoda“, u: (ur.) Hans Belting et al., *Uvod u povijest umjetnosti*, Zaprješić: Fraktura, str. 159-174.

⁸⁶ Joško Belamarić, „Predgovor hrvatskom izdanju *Ikonologije* Cesara Ripe“, u: Cesare Ripa, *Ikonologija*, prev. Branko Jozić, Split: Laus, 2000., str. 8, 9.

⁸⁷ *Iconography*, Encyclopaedia Britannica. <https://www.britannica.com/art/iconography> (pregledano 16.10.2019.)

⁸⁸ Joško Belamarić, 2000., str. 9, 10.

⁸⁹ Stefano Pierguidi, „Giovanni Guerra and the Illustrations to Ripa's *Iconologia*“, u: *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes*, Vol. 61 (1998), str. 158-160.

⁹⁰ Cesare Ripa, *Iconologia del Cavaliere Cesare Ripa Perugino Notabilmente Accresciuta d'Immagini, di Annotazioni, e di Fatti dall'Abate Cesare Orlandi [...]* 5 vols. Perugia: Stamperia di Piergiorgio Costantini, 1764.-1767.

XVIII. stoljeća slava Ripinoga traktata *Iconologia* zamrla je tijekom dva stoljeća koja nisu imala sklonost prema alegorijskom likovnom govoru.

Personificirane alegorijske figure stekle su popularnost u Italiji u XVI., a posebno u XVII. i XVIII. stoljeću, dakle u baroknim stoljećima.⁹¹ Suvremeni kritičari promatrali su djela kao literarne tekstove te opisivali njihov sadržaj. Djela su također nastajala na temelju literarnih predložaka, bilo antičkih pjesnika, biblijskih tekstova ili suvremene književnosti. Belamarić posebno ističe da su čak i sjevernjački žanr-prizori svakodnevnog života utemeljeni na tekstualnom, na posloviци ili moralnoj poruci. Ripina *Iconologia* je stoga naišla na iznimno plodno tlo pred takvim narativnim i moralno-poučnim zadacima koji su traženi od likovnih umjetnosti.⁹² To je prva u nizu mnogih knjiga alegorijskih figura koje su nastale u baroku. Pojavom romantizma i češćom upotrebom simbola umjesto alegorija, Ripina *Iconologia* izgubila je utjecaj u XIX. i prvoj četvrtini XX. stoljeća.⁹³

Mnogo je čimbenika koji su utjecali na Ripino djelo. Svoje alegorije temelji na antičkim kipovima i literarnim izvorima,⁹⁴ srednjovjekovnim enciklopedističkim djelima kao što su *Speculum Majus* Vincenta iz Beauvaisa, *Margherita Philosophica* Gregora Reischa, *Satyra de Nuptiis Philologiae et Mercurii* Marciana Capelle i *Originum sive Etymologiarum* Izidora iz Sevilje⁹⁵ te na suvremenim umjetničkim djelima njegova doba. Kroz poganske elemente u alegorijama se prožima kršćanski moral karakterističan za posttridentski duh XVII. stoljeća.

Émile Mâle navodi brojne primjere korištenja Ripina djela u povijesti umjetnosti, što prenosi Joško Belamarić u spomenutom Predgovoru: trideset devet skulptura vrlina sv. Izidora u sv. Petru, Domenichinove *Vrline* u pandativima kupole San Carla ai Catinari, mnoge Berninijeve skulpture te djela Carracija, Guercina i Pozza samo su neki od Mâleovih primjera.⁹⁶ U hrvatskoj likovnoj umjetnosti Ripin utjecaj vidljiv je na zidnim slikama Gaetana Garcije u isusovačkoj crkvi u Dubrovniku te na alegorijskim figurama Vjere Petra Mateja (Mattei) u Moćniku dubrovačke katedrale.⁹⁷

⁹¹ Joško Belamarić, 2000., str. 8.

⁹² Isto, str. 11, 12.

⁹³ Isto, str. 8, 9.

⁹⁴ Isto, str. 12.

⁹⁵ Isto, str. 16, 17.

⁹⁶ Isto, str. 9.

⁹⁷ Isto, str. 22, 23.

4.2. ANALIZA I KATALOG GRAFIKA S PRIKAZIMA ČETIRI RAZDOBLJA LJUDSKOG ŽIVOTA

Kao što je već spomenuto, u V. svesku Valvasorove grafičke zbirke nalaze se grafike alegorijske tematike. Dok su personifikacije u likovnoj umjetnosti zasebne figure s pripadajućim atributima koje simboliziraju neki pojam, alegorije su prikazi više povezanih personifikacija i figura koje su uključene u radnju tvoreći simboličku poruku.⁹⁸ Za analizu u ovom radu odabrane su grafike koje prikazuju četiri razdoblja ljudskog života. U V. svesku ova tema zastupljena je u tri serije. Riječ je o serijama Raphaela Sadelera I. (1561., Antwerpen – 1632., Venecija)⁹⁹ i Crispijna de Passea I. (1564., Arnemuiden – 1637., Utrecht)¹⁰⁰ te jednoj seriji neznatoga, neutvrđenoga autora, to jest neatribuiranoj.

Serijska grafika *Četiri razdoblja ljudskog života* Raphaela Sadelera I. nastala je 1591. godine, što je navedeno na otiscima. Čine ju grafike *Amor*, *Labor*, *Honor* i *Dolor*. Inventor grafika je Maarten de Vos (1532., Antwerpen – 1603., Antwerpen)¹⁰¹, dok je nakladnik sam Raphael Sadeler, što je sve naznačeno u potpisima prizora. Sve su grafike u formatu horizontalno položenog pravokutnika.

Kadar grafike *Amor*¹⁰² (Slika 4) je širok i obuhvaća krajolik. Kompozicija je horizontalno podijeljena na tri prostorna pojasa. Prvi prostorni pojas prikazuje povišeni proplanak na kojem dominira figura mladića naslonjenog na stablo koje se pruža sredinom kadra te ga ispunjava gotovo cijelom visinom. Mladić je bosonog te odjeven u tuniku i ogrtač koji podsjećaju na antičku odjeću, a na glavi mu je vijenac od cvijeća. Prikazan je kako svira lutnju, a pod nogama su mu položeni objekti koji označavaju radost mladosti: reket i loptice, glazbeni instrumenti, notni zapisi, mačevalački pribor, vrećica s novcem i ukrasna kapa. S desne strane ponad mladića nalazi se Kupid s lukom i strijelom, što evocira mladićevu zaljubljenost. Lijevo od središnje figure smještena je fontana u obliku božice Dijane kojoj iz grudi teku mlazovi vode, a ispod nje nalazi se kornjača kojoj voda teče iz usta. U drugom prostornom pojasu prikazane su figure kako se bave tipičnim mladenačkim aktivnostima: sviraju, plešu, razmjenjuju ljubavne nježnosti, razgovaraju,

⁹⁸ Roelof van Straten, *Uvod u ikonografiju: teoretske i praktične upute*, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2003., str. 39.

⁹⁹ *Raphael Sadeler (I)*, RKD – Netherlands Institute for Art History, <https://rkd.nl/en/explore/artists/69220> (pregledano 14.5.2020.)

¹⁰⁰ *Crispijn de Passe (I)*, RKD – Netherlands Institute for Art History, <https://rkd.nl/en/explore/artists/62016> (pregledano 14.5.2020.)

¹⁰¹ *Maerten de Vos*, RKD – Netherlands Institute for Art History, <https://rkd.nl/en/explore/artists/81917> (pregledano 14.5.2020.)

¹⁰² Raphael Sadeler I., *Amor*, bakrorez, 22 × 26 cm, <https://research.britishmuseum.org>

mačuju se i sl. Točno iza mladića s lutnjom iz prvog prostornog pojasa prostire se pravokutni ograđeni prostor, s dvije strane omeđen ogradom, a s druge dvije lučno nadsvođenim arkadama. U trećem prostornom pojasu s lijeve strane od središta kompozicije prikazan je grad s lukom, a s desne strane nalazi se šuma ispred koje dominira paviljon. Na gornjem okviru grafike napisana je riječ *Amor*, što sugerira na ljubav kao dominantni osjećaj razdoblja mladosti. U donjem lijevom kutu grafike ispisan je *Martin de vos inventor 1591 / Raphael Sadeler scalpsit et excudit*. Na donjoj margini grafike u dva stupca od četiri retka ispisan je tekst: *Dum mihi laeta genas conuestit flore iuuenta, / Militiae ingredior castra CVPIDO tuae. / Prodigus, et curae vacuus, temerarius, audax, / Omne genus vitae liberioris amo. / Nunc me ludus habet, nunc me formosa puella, / Nunc fera pro pacta pnelia nocte gero. / Sed velut herba perit, sic flos cadit ipse iuuentae, / Foelix qui potuit dicere talis eram.*

Slika 4. Raphael Sadeler I., *Amor*, 1591., Iconotheca Valvasoriana, V. svezak

Grafika *Labor*¹⁰³ (Slika 5) također je širokog kadra koji obuhvaća i figure protagonista i krajolik iza njih. Prostor je dubok i proteže se u četiri prostorna pojasa. Kao i u prethodnom slučaju, prvi prostorni pojas zauzimaju figure smještene na povišen plato. Figura muškarca srednje dobi nalazi se na sredini kompozicije, a iza njega s lijeve strane stoji božica Minerva s pripadajućim atributima koja ga strogim i odrješitim pogledom upućuje na objekte položene oko njih. Prikazani objekti simboliziraju rad, a upućuju na zanimanje arhitekta ili graditelja. Građevina koja omeđuje kompoziciju s lijeve strane također upućuje na graditeljski zanat, jer je prikazano nekoliko figura kako izvršavaju radove na njoj. U sljedeća dva prostorna pojasa smješteni su ljudi prikazani kako obavljaju poljoprivredne i obrtničke poslove, poput žetve, oranja, čuvanja stoke, gradnje, proizvodnje vina i sl. Pastoralni prikaz seoskog života zauzima veći dio kadra, a omeđen je lukom s građevinom iza koje se prostire četvrti prostorni pojas. U njemu su prikazani brodovi u zaljevu i obris grada u daljini. Na vrhu grafike napisana je riječ *Labor*, što označava rad kao glavnu karakteristiku života u srednjoj dobi. Na dnu grafike s lijeve strane piše *M. de vos invent. i Raphael Sadler scalp 1591* te broj 2, što označava drugu grafiku te serije. Na donjoj margini grafike u dva stupca od četiri retka ispisan je tekst: *Inde ubi iam firmata virum me fecerit aetas, / Palladis auspicio facta gerenda sequor. / Per varios casus, per multa pericula, veram / Virtutem et variaae consequor artis opus. / Ingenio coelum, terrasque inquiero, nec usque est / Naturae immunis pars operosa mei. / Molior, aedifico, nomenque affecto perenne, / Et sera cupio posteritate coli.*

¹⁰³ Raphael Sadeler I., *Labor*, bakrorez, 21.4 × 25.3 cm, <https://research.britishmuseum.org>

Slika 5. Raphael Sadeler I., *Labor*, 1591., Iconotheca Valvasoriana, V. svezak

I kod grafike *Honor*¹⁰⁴ (Slika 6) kadar je širok te obuhvaća glavne figure i prostor iza njih. Kompozicija je podijeljena na tri prostorna pojasa. U prvom prostornom pojasu prikazan je povišeni plato imaginarne otvorene arhitekture na kojem je u središtu kompozicije prikazan muškarac zrele dobi kako razgovara s božicom Junonom. Zrelost je predstavljena kao doba uživanja plodova svoga rada stečenih u ranijem životnom razdoblju. Božica Junona prinosi kovčeg pun dragocjenosti raskošno odjevenom muškarcu koji sjedi za radnim pisaćim stolom, a pred njim su položeni predmeti koji simboliziraju čast (krune kraljevske i crkvene vlasti, žezla i sl.). Na lijevoj polovici kompozicije prvi prostorni pojas omeđen je zidom s dvije niše u koje su smještene skulpture Bacchusa i Cerere, dok se na desnoj polovici proteže otvoren prostor. U drugom prostornom pojasu prikazana je procesija plemića i klera koja vodi do crkve, a iza se nastavlja

¹⁰⁴ Raphael Sadeler I., *Honor*, bakrorez, 22 × 26 cm, <https://research.britishmuseum.org>

vojna povorka, sve do gradskih zidina iza kojih su u četvrtom prostornom pojasu prikazani obrisi grada i planina. Riječ koja stoji na vrhu ove grafike je *Honor*, jer u zreloj dobi čovjek uživa povlastice časti i obilja stečenih zbog napornog rada iz ranijih razdoblja života. Procesija i vojna povorka odabrane su upravo kao simboli časti. U donjem desnom kutu grafike napisan je broj 3 (redni broj grafike u seriji) te *Martin de vos inuent: i Raphael Sadler scalp:.* Na donjoj margini grafike u dva stupca od četiri retka ispisan je tekst: *IVNO faue DEA quae positas in honore gubernas, / Et facis illustri conditione frui ; / Vt populos acri liceat ratione tueri, / Et quaecunque suo distribuisse loco. / Dum quaesitarum nusquam me copia rerum / Deficit, et voto diuite cuncta fluunt. / Sic sua coelitis reddantur munia, et aequo / Assuescat hominum viuere more genus.*

Slika 6. Raphael Sadeler I., *Honor*, 1591., Iconotheca Valvasoriana, V. svezak

Kompozicija grafike *Dolor*¹⁰⁵ (Slika 7) podijeljena je na sličan način kao i u prethodnom primjeru. Kadar je širok i postavljen kao i na dosadašnjim primjerima. Na desnoj polovici nalazi se povišen trijem i starac kako sjedi u otvorenom arhitektonskom prostoru. Prostor koji ga okružuje sugerira na kućni ambijent, a iza njega nalazi se slika koja prikazuje Posljednji sud. On zauzima kontemplativni stav i lice mu poprima bolan izraz, kao da sjetno razmišlja o prolaznosti vremena. Za razliku od figura na prethodnim grafikama, pred starcem se ne nalazi obilje predmeta, već samo starački štap, sklupčani pas i mačka u pozadini. U istom prostornom pojasu kao i starac, ali na lijevoj strani grafike u eksterijeru, prikazana je figura starije žene kako zakapa dragocjene predmete. Ona je pandan antičkim božanstvima s prethodnih grafika i simbolizira prolaznost materijalnoga, naglašujući kako se nakon tjelesnog života opraštamo od stečenog bogatstva. Prostor u kojem se žena nalazi ograđeno je dvorište iza kojeg se protežu još dva prostorna pojasa. Drugi prostorni pojas čini naselje s obiteljskim kućama i crkvom, a na ulicama su prikazane figure starijih ljudi u rutini svakodnevnog života, kako hodaju oslanjajući se na štapove, razgovaraju i sl. Kao i na prethodnim primjerima, treći prostorni pojas čine obrisi grada na planini. Ova grafika naslovljena je riječju *Dolor* na gornjem okviru, označujući bol glavnim obilježjem starosti, što se jasno vidi na licu protagonista. Na dnu grafike s desne strane piše *M. de vos inuent. i R Sadeler scalp et excudit* te broj 4. Na donjoj margini grafike u dva stupca od četiri retka ispisan je tekst: *Nunc mihi cum Medicis res est, et Iudice summo, / Et misere vitam semisepultus ago. / Rixose inuestant vetulae, execrabile vulgus, / Inuidus in terrae parta recondo sinum. / Scilicet exactum est, et ineuitabile fatum / Imminet, atque aliam me monet ire viam. / Nil praeter vilis Dominum, libitina frequentat, / Et tantorum operum fida ministra venit.*

¹⁰⁵ Raphael Sadeler I., *Dolor*, bakrorez, 22 × 26 cm, <https://research.britishmuseum.org>

Slika 7. Raphael Sadeler I., *Dolor*, 1591., Iconotheca Valvasoriana, V. svezak

Serijs Crispijna de Passea I. nastala je kao varijanta invencije Maartena de Vosa pet godina nakon serije Raphaela Sadelera I., 1596. godine, a nakladnik je sam Crispijn De Passe, što je također razvidno iz potpisa na grafikama. Sastoji se od grafika *Adolescentia Amori*, *Iuventus Labori*, *Virilitas Honori* i *Senectus Dolori*.

Rješenje alegorije grafike *Adolescentia Amori*¹⁰⁶ (Slika 8) slična je kao i kod Sadelerove grafike *Amor*. Kompozicija je podijeljena na tri prostorna pojasa, a prvi prostorni pojas jasno je razgraničen ogradom od ostatka prostora. Kadar je širok i obuhvaća krajolik, a glavne figure mladića, božice Venere i Kupida ispunjavaju ga gotovo cijelom visinom. Također, simetrično su raspoređeni od lijevog do desnog ruba grafike. Mladić je odjeven u raskošnu odjeću i prikazan

¹⁰⁶ Crispijn de Passe I., *Adolescentia Amori*, bakrorez, 20.8 × 22.6 cm, <https://research.britishmuseum.org>

kako svira lutnju božici Veneri koja se nalazi pored njega. Na stolu desno od mladića položeni su glazbeni instrumenti, koji kao i kod Sadelerove grafike simboliziraju mladost i radost života. Drugi prostorni pojas čini raskošni dvorski vrt pun mladića i djevojaka koji provode vrijeme družeci se, plešući, svirajući, razgovarajući te razmjenjujući nježnosti. Treći prostorni pojas ne prikazuje figure, već ga ispunjava trijem u perspektivi, ograđeno dvorište, drveće i kružna centralna građevina u pozadini. De Passe naslovom *Adolescentia Amori* upućuje na adolescentnu ljubav. Na gornjoj margini s desne strane napisan je broj 1, kao oznaka prve grafike u ovoj seriji. Na donjoj margini grafike ispisan je tekst: *Dum puerilis adhuc, dum vernet amabilis aetas, / (Nam mihi turpe minus) cur non genus omne ego vite / Liberioris amem? haud pauidè tua castra Cupido / Ingrediar; vacuus curae, temerarius, audax, / Delicias quaeram, et juvenilia gaudia quaeuis: / Denique me totum VENERI propriumque dicabo. / Clarissimo simul ac peritissimo viro, Dño Ioanni Welano, picturarum et antiquitatũ studiosissimo, hosce quatuor vite / humane gradus à Martino Vossio figuratos, à se verò in Agrippinensi Colonia scalptos et excusos, amicitie et obseruantie ergò de / dicat Crispianus Passaeus chalcographus. anno salut. hum. 1596.* Na sredini grafike s desne strane naveden je inventor ciklusa: *Martin de Voss inuentor.*

Slika 8. Crispian de Passe I., *Adolescentia Amori*, 1596., Iconotheca Valvasoriana, V. svezak

Kod grafike *Iuventus Labori*¹⁰⁷ (Slika 9) kadar je širok, ali nešto uži nego na prethodnom primjeru. Figure protagonista prikazane su u sjedećem položaju i ne ispunjavaju cijeli kadar, već on reže figuru u području potkoljenice. Glavne figure su mladi muškarac i božica Minerva, opremljena atributima kopljem, štitom i šljemom, a postavljeni su jedan nasuprot drugome sjedeći na klupi. Muškarac promatra boginju dok ona upućuje pogled prema promatraču. Na klupama su položeni predmeti povezani s radom graditelja arhitekta. Prostor ove grafike plići je nego na svim dosadašnjim primjerima. Iza protagonista proteže se samo jedan prostorni pojas. U njemu su prikazane tri kuće i figure kako sudjeluju u njihovoj izgradnji, a drveće iza ima ulogu kulise. Na gornjem rubu ispisane su riječi *Iuventus Labori*, to jest mladenački rad. Na gornjoj margini s desne strane napisan je broj 2, što označava da je grafika druga u seriji. Na donjoj margini grafike ispisan

¹⁰⁷ Crispian de Passe I., *Iuventus Labori*, bakrorez, 19.1 × 22.4 cm, <https://research.britishmuseum.org>

je tekst: *Ast ego praeteritae meditans dementia vitae / Gaudia, venturae planè exitiosa senectae, / PALLADIS auspicio virtutum noscere veram / Quaero viam; varijs studijs, varioque labore / Corpus et ingenium exercens juuenile, operique / Sedulus incumbens; famam meditando perennem.* Inventor ciklusa opet je naveden na sredini grafike s desne strane: *Martin de Voss / figurator*, dok je ime autora ispisano u donjem desnom kutu grafike: *Crispian de / passē / caelator / excudit.*

Slika 9. Crispijn de Passe I., *Iuventus Labori*, 1596., Iconotheca Valvasoriana, V. svezak

Grafika *Virilitas Honori*¹⁰⁸ (Slika 10) slijedi obrazac ostalih grafika De Passeova ciklusa, s istaknutim glavnim figurama u prvom prostornom pojasu te još dva prostorna pojasa iza njih.

¹⁰⁸ Crispijn de Passe I., *Virilitas Honori*, bakrorez, 20.9 × 22.2 cm, <https://research.britishmuseum.org>

Kadar je slično postavljen kao i na prethodnom primjeru, reže sjedeću figuru u području potkoljenice. Veoma raskošno odjeven sredovječni čovjek poseže rukom u škrinju sa zlatnicima dok mu božica Junona lijevom ruku polaže krunu na glavu, a u desnoj drži dragocjenosti poput vrčeva i nakita. Kraj njih se nalazi još nekoliko škrinja punih vrijednih predmeta i zlatnika. Inventor i Sadelerovog i De Passeovog ciklusa je Maarten de Vos, stoga je na ovoj grafici zrela dob predstavljena jednako kao i u prethodnom ciklusu. To je životno razdoblje u kojem čovjek uživa čast, slavu i bogatstvo koje je stekao naporno radeći u mladosti. U drugom prostornom pojasu prikazano je nekoliko ljudi s teretom koji je pristigao brodovima, što je referenca na uživanje stečenih dobara. Tu su još i pripadnici visokog društva ispred palače u kojoj se odvija gozba, a oni pak simboliziraju čast. Treći prostorni pojas čini pučina s jedrilicom u daljini. Naslov grafike, *Virilitas Honori*, znači časna zrelost. Na gornjoj margini s desne strane napisan je broj 3. Na donjoj margini grafike ispisan je tekst: *Nunc vbi me firmata virum perfecit aetas, / Et quaesitarum nusquam me copia rerum / Deficit, intentus studiis grauioribus, aequas / Dis tribuo in partes opera; aut JVNONE secunda / Consilijis quaeror praeclarus et vtilis author, / Creditur aut populi nobis pia cura regendi*. Također na donjoj margini, u lijevom i u desnom kutu, potpisani su inventor i autor grafike: *Martin de Voss jnuentor / Crispin de Passe fecit et excud.*

Slika 10. Crispijn de Passe I., *Virilitas Honori*, 1596., *Iconotheca Valvasoriana*, V. svezak

I kod grafike *Senectus Dolori*¹⁰⁹ (Slika 11) kadar reže sjedeće figure u području potkoljenice te obuhvaća širok krajolik iza njih. Središtem kompozicije dominiraju figura starca koji sjedi na stolici i bog smrti i vremena Kronos, tj. Saturn. Prisutnost Saturna ovu grafiku razlikuje od one Raphaela Sadelera, na kojoj se božanstvo nije pojavljivalo. Saturn u desnoj ruci nosi dječaka, a u lijevoj svoj atribut kosu, koja simbolizira smrt. Ovdje se prvi put pojavljuje *kompozicija u kompoziciji*. I starac i bog Saturn sjetno promatraju sliku koja je smještena na stolić lijevo od starca. Slika prikazuje krilatog kostura s kosom koji se nalazi na skupini mrtvih tijela, a pred njime stoje biskup, kralj i običan čovjek. Simbolika prizora je već dobro znana pouka da su

¹⁰⁹ Crispijn de Passe I., *Senectus Dolori*, bakrorez, 18.1 × 22.2 cm, <https://research.britishmuseum.org>

pred smrti svi ljudi jednaki bez obzira na stalež i bogatstvo te da ju je nemoguće izbjeći. Iznad skupine prikazan je Krist u slavi na oblacima i skupina uskrslih kraj njega. Na istom stoliću gdje i slika polegnut je pješčani sat koji jasno asocira na prolaznost vremena. Iza protagonista protežu se još dva prostorna pojasa, no za razliku od prethodnih grafika ovdje je prostor prikazan samo na desnoj polovici kompozicije. Lijeva polovica je zatamnjena, a u tami se nalaze noćne životinje šišmiš i sova. Zjapeći crni prostor također simbolizira smrt. Na desnoj polovici u drugom prostornom pojasu prikazane su figure kako zakapaju materijalna dobra, što označava da nastupom fizičke smrti gubimo sav imetak. Par seoskih kuća odvaja treći prostorni pojas od drugog, u kojem su u daljini prikazane ruševine i šuma pokraj njih. Kako je jedno od glavnih obilježja starosti bol, na rubu grafike ispisana je sintagma *Senectus Dolori*, što znači bolna starost. Na gornjoj margini s desne strane napisan je broj 4. Na donjoj margini grafike ispisan je tekst: *Lassus ad extremam cum jam peruenero metam / (Est quae optata quidem cunctis, odio sed adeptis) / Tum mihi cum medicis res est, et Judice summo. / Deficiunt vires, operi nec idoneus vlli, / Tanquam SATVRNVS pueris inuisus; id vnum / Expedit, aeternae mandari posse quieti. / Math. Quad ludeb.* Pored tog teksta u donjoj margini, u desnom kutu potpisani su inventor i autor grafike: *Martin de Voss / jnventor / Crispian van de Passe / caelator imprimit.*

Slika 11. Crispijn de Passe I., *Senectus Dolore*, 1596., Iconotheca Valvasoriana, V. svezak

Serijsa anonimnog autora nastala je prema invenciji Abrahama Bossea (1604., Tours – 1676., Pariz)¹¹⁰, a nakladnik je Paulus Fürst (1608., Nürnberg – 1666., Nürnberg)¹¹¹, koji se potpisao samo na prvoj od grafika: „Paulus Fürst Excudit.“ Serijsa se sastoji se od grafika *Die Kindheit*, *Die Jungheit*, *Die Mannheit* i *Das Alter*. Točna datacija grafika nije poznata, ali istovjetan Bosseov ciklus nastao je 1636. godine¹¹², tako da je serijsa anonimnog autora sigurno nastala nakon te godine.

¹¹⁰ Abraham Bosse, RKD – Netherlands Institute for Art History, <https://rkd.nl/en/explore/artists/11173> (pregledano 14.5.2020.)

¹¹¹ Paulus Fürst, The British Museum, <https://www.britishmuseum.org/collection/term/BIOG26744> (pregledano 14.5.2020.)

¹¹² Abraham Bosse, Encyclopædia Britannica, <https://www.britannica.com/biography/Abraham-Bosse> (pregledano 30.5.2020.)

Grafika *Die Kindheit*¹¹³ (Djetinjstvo) (Slika 12) prikaz je idiličnog obiteljskog života u bogataškom miljeu. Prizor grafike *Die Kindheit* odvija se na terasi raskošne palače te prikazuje nekoliko djece kako provode vrijeme u druženju i igri. Kadar je veoma širok i figure su prikazane u cjelosti, djeluju udaljeno od promatrača i zauzimaju manje od polovice kadra. Otprilike na sredini grafike smještena je skupina od troje djece držeći igračke, a najmanje od njih nalazi se u sredini te tako tvore simetričnu kompoziciju. S lijeve strane kadar omeđuje koljevka s djetetom i starija djevojčica koja se nadvija nad kolijevku promatrajući bebu, a na desnoj strani nalaze se dva dječaka. Ovdje nema uobičajene podjele na prostorne pojase kakva se susretala na grafikama iz dvaju prethodnih ciklusa. Većinu prostora zauzima poluotvorena terasa palače, dok se s lijeve strane uočava dvorac u daljini, a s desne drveće koje je mnogo bliže, vjerojatno na dvorištu ispred terase. Na margini grafike naveden je naslov *Die Kindheit* uz redni broj 1. S lijeve strane napisan je tekst na njemačkom jeziku: *Es spielt das junge Kind noch liegend in der Wiegen, / es spielt wann es steigt auch auß der Wieg herfür. / Mit ihm und andern will es seine Zeit betrieger, / und weist, diß Leben seü ein Scherf und spielen hier.* Desno od naslova napisan je tekst na latinskom jeziku: *Et puero in cunis jam ludicra multa probantur, / ludicra, et e cunis cum puer exit, amat. / Ludicra cum paribus qvaerit, qvin ludicra solus / urget, et hanc vitam sic docet esse jocum.* Nakladnik serije potpisan je iznad margine s desne strane: *Paúlús Fürst Excúdit.*

¹¹³ Anonimni autor, *Die Kindheit*, bakrorez, 30.4 × 38.5 cm, *Iconotheca Valvasoriana*, V. svezak

Slika 12. Anonimni autor, *Die Kindheit*, nakon 1636., *Iconotheca Valvasoriana*, V. svezak

Grafika *Die Jungheit*¹¹⁴ (Mladost) (Slika 13) prikaz je raskošno odjevena mladog para u trenutku izmjenjivanja ljubavnih nježnosti. Kadar je širok i obuhvaća krajolik čija se dubina može podijeliti na tri prostorna pojasa. Figure mladića, djevojke i Kupida pored njih prikazane su u punoj visini, a mladić i djevojka ispunjavaju nešto više od polovice visine kadra. Par je smješten blago na desno od polovice kompozicije, a desno od njih je barokna fontana u sjeni. Na lijevoj strani smještena su dva stabla koja rastu isprepletano ovijajući se jedno oko drugoga, što simbolizira bliskost i stapanje dviju jedinki. Odmah iza mladića i djevojke na desnoj polovici kompozicije nalazi se raskošna palača koja omeđuje prvi prostorni pojas te zatvara pogled na krajolik iza nje. Na istom pravcu kao i palača proteže se ograda s balustradama iza koje se prostire geometrijski organiziran vrt, tipičan za krajobraznu arhitekturu kasnog XVI. stoljeća. Vrt čini drugi prostorni pojas te je ograđen visokom ogradom, a iza njega u trećem prostornom pojasu u daljini prikazana

¹¹⁴ Anonimni autor, *Die Jungheit*, bakrorez, 30.5 × 38.5 cm, *Iconotheca Valvasoriana*, V. svezak

je šuma. Na margini grafike naveden je naslov *Die Jungheit* uz redni broj 2. S lijeve strane opet slijedi tekst na njemačkom jeziku: *Der Jüngling spielet fort, fängt spielend an zu Lieben, / die Bünde, ßferd und wo die Venus ihn bezivingt. / Wo kan er spiele nur, er mag sich dapffer über, / wo Ehr und gugend er zu wider nichts verbringt.* S desne strane ponovno se nalazi latinski tekst: *Ludit adhuc juvenis, varios et captat amores, qvos canis, aut qvos tulit ima Venus. / Ut potis est ludat modone violetur honestus. / Virtuti suus etne temere tur honos.*

Slika 13. Anonimni autor, *Die Jungheit*, nakon 1636., *Iconotheca Valvasoriana*, V. svezak

Prostorna organizacija grafike *Die Mannheit*¹¹⁵ (Zrelost) (Slika 14) slična je kao kod grafike *Die Kindheit*. Pozornica odvijanja prikazane radnje je raskošna prostorija, nema podjele na prostorne pojase kao što je uobičajeno, već se kroz prozor smješten na sredini kompozicije pruža pogled u daljinu. Grafika prikazuje obitelj iz visokog društva pri zajedničkom provođenju

¹¹⁵ Anonimni autor, *Die Mannheit*, bakrorez, 30.4 × 38.5 cm, *Iconotheca Valvasoriana*, V. svezak

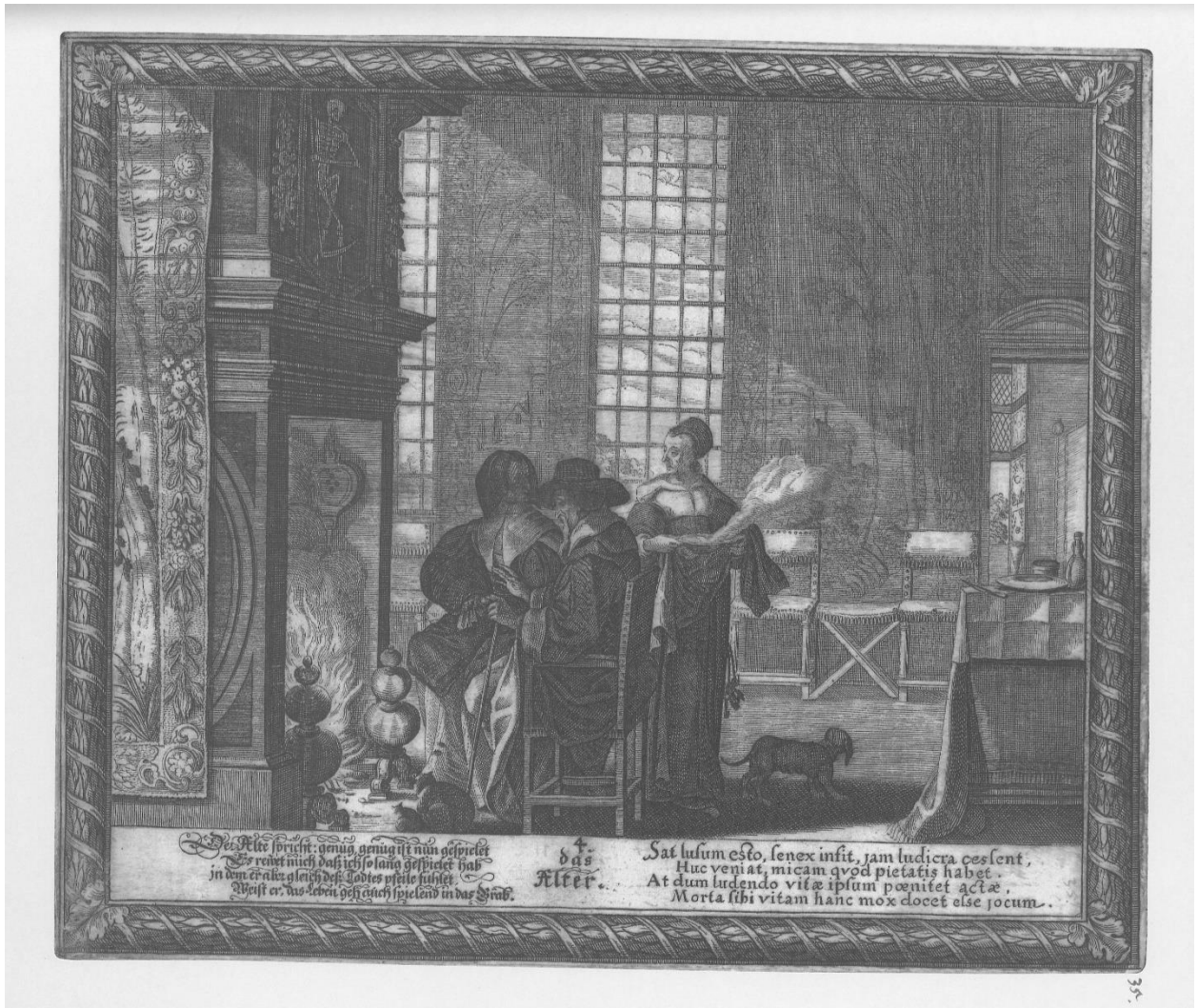
vremena za objedom. U seriji anonimnog autora zrela dob predstavljena je drukčije nego u prethodnim serijama. Ovdje se ne naglašava rad kao glavno obilježje života srednjih godina, već osnivanje vlastite obitelji. Protagonist koji predstavlja zrelu dob sjedi na lijevoj strani stola te je jedina figura pogleda uprtog u promatrača, a nasuprot njemu sjedi njegova trudna supruga. Za stolom sjede još četvero djece, a jedan dječak prikazan je kako se ustaje i istovremeno razgovara sa sestrom. S lijeve i desne strane stola prikazani su i pas i mačka, čime se još više naglašava obiteljska bliskost i toplina. Na margini grafike naveden je naslov *Die Mannheit* uz redni broj 3. Kao i dosad, s lijeve strane napisan je tekst na njemačkom jeziku: *Der Mann entschtagt sich zwar deß Spielens will nur treiben / was ernsthaft ist, und fängt das Spielen wider an / Mit Weib und Kinder sein in dem er für will schreiben / was jedes soll, und thut doch jedes was es far.* Desno od naslova napisan je tekst na latinskom jeziku: *Devitat ludos vir factus, conjuge fed cum / proleque cum ludos occipit ecce! novos. / Seria dum tractat, sobolem dumque educat idem, / ad sobolis ludos nescius ille redit.*

Slika 14. Anonimni autor, *Die Mannheit*, nakon 1636., Iconotheca Valvasoriana, V. svezak

Prostornu koncepciju kao i na prethodnom primjeru autor slijedi i na kompoziciji grafike *Das Alter*¹¹⁶ (Starost) (Slika 15). Radnja je smještena u zatvoren prostor, a dubina prostora još je ograničenija prozorom koji ne propušta pogled u daljinu. Od vanjskih motiva naziru se samo oblaci. Poimanje starosti kod anonimnog autora drukčije je nego na invencijama Maartena de Vosa. Uz prva dva ciklusa na grafikama koje prikazuju starost provlačila se riječ *dolor*, odnosno bol. Ovdje je starost prikazana kao razdoblje mira i spokoja. Stariji bračni par iz visokog društva sjedi pokraj otvorenog ognjišta u raskošnoj odaji. Pokraj njih stoji služavka ili članica kućanstva donoseći im tanjur vruće juhe. I na ovom primjeru prikazane su kućne životinje, pas i dvije mačke, koje simboliziraju udobnost doma i prisnost. Grafika ne naglašava bolnu i ružnu stranu starosti, a prikazavši provođenje posljednjih dana života sa supružnikom čak izostavlja i motiv usamljenosti, prisutan na prethodna dva ciklusa. Međutim, ipak je prisutan motiv prolaznosti i smrti. Iznad ognjišta kamin je ukrašen reljefom kostura koji drži kosu. Na desnoj strani nalaze se otvorena vrata kroz koja se pruža pogled na hodnik i dio dvorišta ispred kuće. Motiv je tipičan za nizozemsku likovnu umjetnost, stoga se može zaključiti i moguće porijeklo anonimnog autora. Na margini grafike naveden je naslov *Das Alter* uz redni broj 4. Lijevo od naslova napisan je tekst na njemačkom jeziku: *Der Alte spricht: genug, genug ist nun gespielet / Es reizt mich daß ich so lang gespielet hab / in dem er aber gleich deß Todtes pfeile fühlet, / Weist er, das Leben geh auch spielend in das Grab.* S desne strane ponovno slijedi latinski tekst: *Sat lusum esto, senex in fit, jam ludicra cessent, / Huc veniat micam qvod pietatis habet. / At dum ludendo vitae ipsum poenitet actae. / Morta sibi vitam hanc mox docet esse jocum.*

¹¹⁶ Anonimni autor, *Das Alter*, bakrorez, 30.4 × 38.5 cm, *Iconotheca Valvasoriana*, V. svezak

Slika 15. Anonimni autor, *Das Alter*, nakon 1636., Iconotheca Valvasoriana, V. svezak

Inventor ciklusa *Četiri razdoblja ljudskog života* Raphaela Sadelera I. i Crispijna de Passea I. je Maarten de Vos pa su te dvije serije mnogo sličnije nego serija neutvrđenoga autora, čiji je inventor Abraham Bosse. Za ciklus neutvrđenoga autora nije poznat datum nastanka, ali sigurno je da je nastao nakon 1636. godine, kada Bosse radi svoj ciklus na istu temu. Najočitija značajka koja razlikuje Sadelerov i De Passeov od ciklusa neznanoga autora je njihov alegorijski sadržaj. Dok grafike anonimnoga autora predstavljaju životna razdoblja u privatnom ambijentu, poput *genre-scena*, odnosno prizora iz svakodnevnog života protagonista, druga dva ciklusa svako životno razdoblje predstavljaju kao alegoriju, odabравši najznačajniji osjećaj ili radnju koja se vezuje uz određeno doba života.

Takvo čitanje alegorijskoga sadržaja u *genre*-ključu nam je zanimljivo i kod razmišljanja o dataciji, jer *genre*-slikarstvo svoju zrelost dostiže u XVII. stoljeću.¹¹⁷ Tek je potkraj prošlog stoljeća bačeno novo svjetlo na interpretaciju *genre*-scena nizozemskog slikarstva u kojima dominiraju ženski likovi. Otkrićem brojnih privatnih pisama iz XVII. i XVIII. stoljeća jasnije je shvatiti brojne prikaze žena koje čitaju ili pišu pisma. Nizozemsko *genre*-slikarstvo ranije je bilo shvaćano kao prikaz ženske dominacije u kućanstvu i odvojenosti muške i ženske sfere poslova i interesa. Međutim, dominacija žena na nizozemskim kućnim prikazima zapravo je bila društveni komentar na odsustvo brojnih muškaraca koji su se bavili pomorstvom.¹¹⁸ Na grafici *Die Mannheit* prikazan je i muški protagonist, otac i glava obitelji. Sve grafike iz ciklusa anonimnoga autora mogu se tumačiti kao obmanjivi pseudorealistični prikazi idealnog nizozemskog doma, vrlo popularni u XVII. stoljeću.¹¹⁹

Grafika *Die Mannheit* nalikuje *genre*-rješenju slike *Rasipni sin* (Slika 16) iz nizozemske zbirke u Strossmayerovoj galeriji starih majstora u Zagrebu.¹²⁰ Slika je bila atribuirana umjetniku potpisanom kao T. Burg. Međutim, nedavni restauratorsko-konzervatorski radovi utvrdili su da je potpisani umjetnik zapravo restaurator s početka XIX. stoljeća. Slika je pridružena opusu flamanskoga slikara Christoffela van der Laemena, koji je često interpretirao temu Rasipnoga sina.¹²¹ Grafika anonimnog autora i slika *Rasipni sin* na vrlo sličan način prikazuju način života i odijevanje pripadnika visokog društva. Slika je nastala oko 1630.-1651. godine, što bi mogla biti i okvirna datacija ciklusa neutvrđenoga autora. Datacija se poklapa s prije navedenom tvrdnjom da je ciklus anonimnoga autora sigurno nastao nakon 1636. godine.

¹¹⁷ Povijest nizozemskoga slikarstva u baroknim stoljećima i razvoj slikarskih vrsta obradili su Seymour Slive, Jakob Rosenberg, *Dutch painting 1600-1800*, New Haven, Conn.: Yale University Press, 1995.

¹¹⁸ Irene Cieraad, "Rocking the Cradle of Dutch Domesticity: A Radical Reinterpretation of Seventeenth-Century "Homescapes", u: *The Journal of Architecture, Design and Domestic Space* Volume 15, Issue 1 (2019.), str. 74-77.

¹¹⁹ Isto, str. 94, 95.

¹²⁰ Christoffel van der Laemen, *Rasipni sin*, ulje na dasci, 54.5 × 72.5 cm, <https://sgallery.hazu.hr/rasipni-sin/> (pregledano 18.7.2020.)

¹²¹ Iva Pasini Tržec, *Christoffel van der Laemen, Rasipni sin*, Strossmayerova galerija starih majstora, <https://sgallery.hazu.hr/rasipni-sin/> (pregledano 18.7.2020.)

Slika 16. Christoffel van der Laemen, *Rasipni sin*, 1630.-1651., ulje na dasci, 54.5 × 72.5 cm, Strossmayerova galerija starih majstora, Zagreb (izvor: <https://sgallery.hazu.hr/rasipni-sin/>)

Alegorije su potpomognute i prisutnošću antičkih božanstava koja su simboli prikazanih radnji ili osjećaja. Još jedan detalj po kojem se grafike neznanoga autora razlikuju od ostala dva ciklusa je prikaz djetinjstva kao životnog razdoblja. Na De Passeovom i Sadelerovom ciklusu djetinjstvo izostaje, a sami se međusobno razlikuju samo po terminologiji imenovanja životnih razdoblja.

Poganski motivi česti su u umjetnosti XVII. i XVIII. stoljeća. Međutim, traktatisti i umjetnici posttridentskog razdoblja bili su oprezni prilikom prikazivanja antičkih božanstava pazeći da djela ne postanu blasfemična negirajući kršćanske vrijednosti. Prikazivanje tzv. lažnih bogova bilo je dopušteno, ali je uvelike ovisilo o kontekstu. Antički bogovi ne smiju biti prikazani kao bogovi, već njihova uloga treba biti umanjena, simbolična te lišena božanske časti i dostojanstva.¹²² Kod prikazanih grafika antička božanstva samo su simboli životnih razdoblja.

¹²² Sanja Cvetnić, *Ikonoografija nakon Tridentskoga sabora i hrvatska likovna baština*, Zagreb: FF press, 2007., str. 60-62.

Analizirane grafike ne slijede ikonografske smjernice za prikazivanje koje u svojoj *Ikonologiji* navodi Cesare Ripa. Opisa *Djetinjstva* nema, ali zato Ripa na ovaj način kratko predlaže kako bi trebala izgledati personifikacija *Dječastva*: „Dječčić u šarenoj odjeći kako jaše na trski.“¹²³ Za prikazivanje *Mladosti* Ripa predlaže čak tri moguća rješenja: „Raskošno odjeven mladić desnom rukom naslanjat će se na harfu, dok će u lijevoj držati zrcalo. Na glavi mu je vijenac od cvijeća. Jednu će nogu staviti na pješčani sat koji pokazuje da je iscurilo nešto više pijeska negoli za doba djetinjstva.“¹²⁴ Drugi opis glasi: „Žena lijepe dobi ovjenčana cvijećem, u desnoj ruci neka drži zlatni pehar jer pjesnici mladost nazivaju cvijetom života, a dragocjena je poput zlatnog pehara, i tako je naslikana Heba, božica mladosti.“¹²⁵ Posljednji prijedlog za prikazivanje Ripa bilježi ovako: „Ponosan mladić u šarenoj odjeći s vijencem od običnog cvijeća. S jedne strane nalazit će se lovački pas, a s druge dobro opremljen konj. Neka desnicom baca novac. Mladost je, prema Aristotelu, razdoblje od 20 do 35 godina. Slika se kao ponosan i sa spomenutim životinjama sa strane te kako baca novac da se pokaže posebna sklonost mladih koji su ponosni, ljubitelji lova i rasipni s novcem, što pokazuje Horacije u *Ars poetica*. Šarenilo boja označava često mijenjanje mladenačkih misli i odluka, a ovjenčava se cvijećem bez plodova da se pokaže kako mladi više žude za lijepim i prividnim nego za korisnim i stvarnim.“¹²⁶ *Zrele dobi* u Ripinom priručnik nema, ali za *Starost* su navedena dva moguća rješenja: „Naborana i sijeda starica u jednostavnoj crnoj odjeći s granom starčaca u ruci, jer cvjetovi ove biljke blijede su boje i na vrhu postaju kao sijedi te opadaju.“¹²⁷ Drugo rješenje glasi: „Žena sijede glave, iscrpljena i bez uresa, s mnogim borama na licu, u odjeći boje lišća koje izgubivši krepčinu, opada. Držat će u lijevoj ruci pješčani sat kojem je pijesak skoro iscurio kao i naočale dok će se drugom oslanjati na štap i prstom pokazivati spomenuti sat. Držat će stopalo uzdignuto iznad rupe pokazujući tako blisku opasnost.“¹²⁸

¹²³ Cesare Ripa, *Ikonologija*, Split: Laus, 2000., str. 78.

¹²⁴ Cesare Ripa, *Ikonologija*, Split: Laus, 2000., str. 276.

¹²⁵ Isto, str. 276.

¹²⁶ Isto, str. 276.

¹²⁷ Isto, str. 476.

¹²⁸ Isto, str. 476, 477.

5. PRIPREMA I IZDAVANJE FAKSIMILNOG IZDANJA *ICONOTHECA VALVASORIANA*

Valvasorova knjižnica već nekoliko desetljeća privlači pažnju i hrvatskih i slovenskih istraživača. Povodom tristote obljetnice prvog izdanja Valvasorova djela *Slava Vojvodine Kranjske (Die Ehre des Hertzogthums Crain)*, u Narodnoj galeriji u Ljubljani od 13. listopada do 18. prosinca 1989. godine postavljena je izložba koja predstavlja život i rad Johanna Weicharda Valvasora. Izložbu su pripremili Lojze Gostiša, Emilijan i Anica Cevc, a u organizaciji je sudjelovalo nekoliko istaknutih institucija iz Slovenije i Hrvatske.¹²⁹

Pri Slovenskoj akademiji znanosti in umetnosti, devedesetih godina XX. stoljeća osnovana je Fundacija Janeza Vajkarda Valvasora, čiji je cilj priređivanje i izdavanje faksimila Valvasorovih djela. U godinama koje su uslijedile SAZU je, uz odobrenje Zagrebačke nadbiskupije kao vlasnika Metropolitanske knjižnice, uspješno realizirala nekoliko faksimilnih izdanja, među kojima se ističu *Theatrum mortis humanae tripartitum* i *Die Ehre des Hertzogthums Crain*.¹³⁰

Iconotheca Valvasoriana faksimilno je izdanje Valvasorove grafičke zbirke i najznačajnije je djelo suradnje Slovenske akademije znanosti in umetnosti i Metropolitanske knjižnice. Kataloški zapisi u faksimilu pisani su na tri jezika: slovenskom, hrvatskom i engleskom. U priređivanju *Iconothece* sudjelovali su Lojze Gostiša, Marjeta Ciglencečki, Barbara Murovec i Igor Weigl iz Slovenije; Mirna Abaffy i Milan Pelc iz Hrvatske, te Peter Fuhring iz Francuske. Projekt je realiziran uz pokroviteljstvo Ministarstva za kulturu Republike Slovenije te brojnih donatora.¹³¹

Iconotheca Valvasoriana objavljena je u nakladi od sto primjeraka, a rad na projektu trajao je od 2000. do 2008. godine. Svaka grafika stručno je obrađena i obogaćena znanstvenim komentarom. S unutarnje strane korica otisnuti su Valvasorovi ekslibrisi. Slovenska akademija znanosti in umetnosti donirala je primjerke *Iconothece Valvasoriane* najvažnijim institucijama u Sloveniji i inozemstvu. Primjerak broj jedan darovan je muzeju Bogenšperk (Slika 17), broj dva darovan je Metropolitanskoj knjižnici, broj tri darovan je Kraljevskom društvu Londona, broj četiri darovan je tadašnjem predsjedniku Europske komisije Joséu Manuelu Barrosu, a broj pet darovan je gradu Ljubljani. Još neke institucije koje posjeduju primjerak *Iconothece Valvasoriane* su Vatikanska knjižnica, Kongresna knjižnica u Washingtonu, Sveučilište Columbia, Sveučilišna knjižnica Cambridge, Kineska nacionalna knjižnica, Muzej Albertina, Gradska knjižnica

¹²⁹ Branka Budin, 2006., str. 190, 191.

¹³⁰ Branka Budin, 2006., str. 191.

¹³¹ Isto, str. 195-197.

Melbournea, Austrijska nacionalna knjižnica u Beču, Nacionalna knjižnica Crne Gore, Akademija nauka i umjetnosti BiH, Predsjednička knjižnica Makedonije, Austrijska nacionalna knjižnica, Bavarska državna knjižnica, Nacionalna i studijska knjižnica u Trstu, Koroški regionalni arhiv, Ured predsjednika Republike Slovenije i najvažnije slovenske knjižnice i muzeji.¹³²

Slika 17. Izdanje *Iconothece Valvasoriana* u dvorcu Bogenšperk (foto: A. Trajanov)

Fundacija Janeza Vajkarda Valvasora 31. siječnja 2011. godine predala je sedamnaest svezaka *Iconothece Valvasoriana* Zagrebačkoj nadbiskupiji (Slika 18). Svečanosti su prisustvovali kardinal Josip Bozanić, predsjednik počasnog odbora Fundacije Milan Kučan, veleposlanik Republike Slovenije u Republici Hrvatskoj Vojko Volk, akademik Matjaž Kmecl, predsjednik Fundacije Janez Vajkard Valvasor Lojze Gostiša, voditelj projekta i urednik Vladimir Magić, kustosica Valvasorove grafičke zbirke Mirna Abaffy, predstojnik Ureda za kulturna dobra Juraj Kolarić te nadbiskupijski ekonom Ivan Hren.¹³³ Nacionalna i sveučilišna knjižnica posjeduje

¹³² *Iconotheca Valvasoriana*, Wikipedia. https://sl.wikipedia.org/wiki/Iconotheca_Valvasoriana (25.11.2019.)

¹³³ Zvonko Franc, *Kardinal Bozanić primio Fundaciju Janeza Vajkarda Valvasora*. Mrežna stranica Zagrebačka nadbiskupija. <http://www.zg-nadbiskupija.hr/print.aspx?id=4935> (pregledano 25.11.2019.)

primjerak *Iconothece Valvasoriane* od rujna 2015. godine kada je zaprimljena donacija iz Ureda predsjednice Republike Hrvatske, a faksimil se čuva u Grafičkoj zbirci.¹³⁴

Slika 18. Dr. Lojze Gostiša predaje izdanje *Iconothece Valvasoriane* kardinalu Josipu Bozaniću (izvor: <http://www.zg-nadbiskupija.hr/>)

Pokretanje ovakvog projekta od višestruke je važnosti. *Iconotheca Valvasoriana* najveća je faksimilna grafička zbirka na svijetu.¹³⁵ Predstavila je Valvasorovu sakupljačku djelatnost, njegov lik i djelo međunarodnoj znanstvenoj javnosti, a lakši i brži pristup grafikama čuva originale od oštećenja prilikom korištenja.¹³⁶

¹³⁴ „*Iconotheca Valvasoriana*“ u Grafičkoj zbirci Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, <http://www.nsk.hr/iconotheca-valvasoriana-u-grafickoj-zbirci-nacionalne-i-sveucilisne-knjiznice-u-zagrebu/> (pregledano 25.11.2019.)

¹³⁵ *Iconotheca Valvasoriana*, https://sl.wikipedia.org/wiki/Iconotheca_Valvasoriana (25.11.2019.)

¹³⁶ Branka Budin, 2006., str. 197.

6. ZAKLJUČAK

Valvasorova knjižna i grafička zbirka od velike je vrijednosti i za hrvatsku i za slovensku kulturnu povijest. Sama zbirka ističe se svojom opsežnošću ne samo na nacionalnoj, već i na europskoj razini. Ona je i svjedok različitosti i bogatstva intelektualne misli njegova doba, jer tematski obuhvaća čitav niz tada poznatih područja kulture i znanosti. Također, omogućuje uvid i u grafičku produkciju i sakupljačku djelatnost, kojoj je Valvasor veoma pridonio na ovim područjima. Određene grafike najvjerniji su svjedok svakodnevnog života bogatijega građanskoga (trgovačkoga i sl.) i plemićkoga staleža te načina razmišljanja ljudi XVI. i XVII. stoljeća, a do tih saznanja bilo bi teže doći samo iz pisanih povijesnih izvora.

Grafike odabrane za analizu u ovom diplomskom radu prikazuju četiri razdoblja ljudskog života. Ciklusi Raphaela Sadelera I. i Crispijna de Passea I. na sličan način obrađuju temu kroz alegorijske figure, dok ciklus anonimnoga autora interpretira tematiku kroz *genre-scene* tipične za određenu životnu dob. Sva tri obrađena ciklusa djela su nizozemskih umjetnika. Time Valvasorova grafička zbirka obogaćuje nizozemsku likovnu baštinu u Hrvatskoj. Sličnost jedne od grafika anonimnoga autora slici iz Strossmayerove galerije starih majstora u Zagrebu dodatno potvrđuje dataciju i moguću povezanost dvaju umjetnika.

Zagrebačka nadbiskupija dolazi u posjed Valvasorove knjižnice i grafičke zbirke otkupom 1690. godine. Od kupnje pa sve do 1916. godine grafička zbirka nalazila se zajedno sa zbirkom knjigom. Tijekom XX. stoljeća nekoliko se puta selila da bi 1996. godine ponovno bila pohranjena zajedno s Valvasorovom zbirkom knjiga u zgradi Hrvatskog državnog arhiva, gdje se nalazi i danas. Zbirka se originalno sastojala od osamnaest svezaka, ali četvrti je izgubljen pa ih danas imamo sedamnaest. Svesci su organizirani po ikonografiji i tematici, osim zadnja četiri u kojima su djela raspoređena prema nacionalnosti umjetnika i tehnikama.

Objavljivanje *Iconothece Valvasoriane* od velike je važnosti iz dva razloga. Sadržaj zbirke čini dostupnijim i vidljivijim većem broju ljudi te omogućava pristupačnije polazište za istraživanja pa tako i ovoga diplomskoga rada. Također, na taj se način originali čuvaju od oštećenja zbog česte uporabe. Njezino objavljivanje tek otvara prostor za daljnja istraživanja vezana uz Valvasorovu grafičku zbirku. Nadalje, XVII. svezak zbirke najmanje je istražen te čeka buduće analize i vrednovanja.

7. LITERATURA

KNJIGE, POGLAVLJA U KNJIGAMA, ZNANSTVENI RADOVI, RADOVI U ZBORNIKU

1. Batelja, Juraj...[et al.], *Zagrebački biskupi i nadbiskupi*, Zagreb: Školska knjiga, 1995.
2. Belamarić, Joško, „Predgovor hrvatskom izdanju Ikonologije Cesara Ripe”, u: Cesare Ripa, *Ikonologija*, prev. Branko Jozić, Split: Laus, 2000.
3. Budin, Branka, „Knjižnica Janeza Vajkarda Valvasora“, u: *Knjižnica* 47 (2003.), str. 99-112.
4. Budin, Branka, „Knjižnica Metropolitana: Bibliotheca cathedralis ecclesiae Zagrabienensis“, u: *Knjižnica* 47 (2003.), str. 165-187.
5. Budin, Branka, „Suradnja SAZU i Metropolitanske knjižnice“, u: *Knjižnica* 50 (2006.), str. 189-200.
6. Cieraad, Irene, “Rocking the Cradle of Dutch Domesticity: A Radical Reinterpretation of Seventeenth-Century “Homescapes””, u: *The Journal of Architecture, Design and Domestic Space* Volume 15, Issue 1 (2019.)
7. Cvetnić, Sanja, *Ikonografija nakon Tridentskoga sabora i hrvatska likovna baština*, Zagreb: FF press, 2007.
8. Eberlein, Johann Konrad, “Sadržaj i smisao: ikonografsko-ikonološka metoda”, u: (ur.) Hans Belting et al., *Uvod u povijest umjetnosti*, Zaprešić: Fraktura, str. 159-174.
9. Gotthardi, Renata, *Nizozemska i flamanska grafika XVI, XVII i XVIII st.*, Zagreb: Kabinet grafike, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1960.

10. Gotthardi-Škiljan, Renata, *Justus van der Nypoort. Grafika i crteži iz Valvasorove zbirke Nadbiskupije zagrebačke*, Kabinet grafike, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1972.
11. Hebrang Grgić, Ivana, *Kratka povijest knjižnica i nakladnika*, Zagreb: Naklada Ljevak, 2018.
12. *Iconotheca Valvasoriana*, (ur.) Lojze Gostiša, Ljubljana: Fundacija Janez Vajkard Valvasor pri Slovenskoj akademiji znanosti i umjetnosti; Zagreb: Zagrebačka nadbiskupija, Biblioteka Metropolitana, 2004-2008. [faksimilni pretisak izdanja 1685.]
13. Ivančan, Ljudevit, „Metropolitanska knjižnica u Zagrebu“, u: *Narodna starina* 10 (1925.), str. 191-193.
14. Ivančević, Radovan, „Uvod u ikonologiju“, u: Anđelko Badurina...[et al.], *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2000.
15. Magić, Vladimir, „Metropolitanska knjižnica“, u: *Sveti trag: devetsto godina umjetnosti Zagrebačke nadbiskupije 1094-1994*, katalog izložbe (Zagreb, Muzej Mimara, 10. rujna – 31. prosinca 1994.), (ur.) Tugomir Lukšić, Ivanka Reberski, Zagreb: Muzej Mimara, 1994., str. 229-232.
16. Magić, Vladimir, „Knjižnica J. V. Valvasora“, u: *Bibliotheca Valvasoriana: katalog knjižnice Janeza Vajkarda Valvasorja*, Ljubljana – Zagreb: Valvasorjev odbor pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti, Nacionalna i sveučilišna knjižnica Zagreb, 1995., str. 25-39.
17. Magić, Vladimir, „Metropolitanska knjižnica“, u: *Zagrebačka biskupija i Zagreb 1094-1994 : zbornik u čast kardinala Franje Kuharića*, uredio Antun Škvorčević, Zagreb: Nadbiskupija zagrebačka, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 1995.
18. Magić, Vladimir, *Metropolitanska knjižnica u Zagrebu : vodič = The Metropolitan Library in Zagreb : guide*. Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2012.

19. Magić, Vladimir; Pelc, Milan; Abaffy, Mirna, *Cimelia Metropolitana : povijest i knjižno blago Knjižnice Zagrebačke nadbiskupije*, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2016.
20. Pelc, Milan, *Theatrum humanum : ilustrirani letci i grafika 17. stoljeća kao zrcalo vremena*, Zagreb: Naklada Ljevak, 2013.
21. Pierguidi, Stefano, "Giovanni Guerra and the Illustrations to Ripa's Iconologia", u: *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes*, Vol. 61 (1998), str. 158-175.
22. Ripa, Cesare, *Iconologia del Cavaliere Cesare Ripa Perugino Notabilmente Accresciuta d'Immagini, di Annotazioni, e di Fatti dall'Abate Cesare Orlandi [...]* 5 vols. Perugia: Stamperia di Piergiovanni Costantini, 1764.-1767.
23. Ripa, Cesare, *Ikonologija*, Split: Laus, 2000.
24. Slive, Seymour; Rosenberg, Jakob, *Dutch painting 1600-1800*, New Haven, Conn.: Yale University Press, 1995.
25. Straten, Roelof van, *Uvod u ikonografiju: teoretske i praktične upute*, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2003.
26. Ubel, Stela, „Valvazorova grafička zbirka“, u: *Bulletin Instituta za likovne umjetnosti Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* 1-2 (1953.), str. 27-31.

INTERNETSKI IZVORI

1. *Biography*, <https://www.bogensperk.si/en/biography.html> (pregledano 13.9.2019.)
2. The British Museum, <https://research.britishmuseum.org> (pregledano 20.5.2020.)
3. *Crispijn de Passe (I)*, RKD – Netherlands Institute for Art History, <https://rkd.nl/en/explore/artists/62016> (pregledano 14.5.2020.)

4. *Establishing the Graphic Institution*, <https://www.valvasor.org/?p=17> (pregledano 12.9.2019.)
5. Zvonko Franc, *Kardinal Bozanić primio Fundaciju Janeza Vajkarda Valvasora*. Mrežna stranica *Zagrebačka nadbiskupija*, <http://www.zg-nadbiskupija.hr/print.aspx?id=4935> (pregledano 25.11.2019.)
6. *Iconography*, Encyclopaedia Britannica, <https://www.britannica.com/art/iconography> (pregledano 16.10.2019.)
7. „*Iconotheca Valvasoriana*“ u *Grafičkoj zbirci Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu*, <http://www.nsk.hr/iconotheca-valvasoriana-u-grafickoj-zbirci-nacionalne-i-sveucilisne-knjiznice-u-zagrebu/> (pregledano 25.11.2019.)
8. *Knighthood and Arrival at the Bogensperk Castle*, <http://www.valvasor.org/?p=15> (pregledano 12.9.2019.)
9. Iva Pasini Tržec, *Christoffel van der Laemen, Rasipni sin*, Strossmayerova galerija starih majstora, <https://sgallery.hazu.hr/rasipni-sin/> (pregledano 18.7.2020.)
10. *Paulus Fürst*, The British Museum, <https://www.britishmuseum.org/collection/term/BIOG26744> (pregledano 14.5.2020.)
11. *Raphael Sadeler (I)*, RKD – Netherlands Institute for Art History, <https://rkd.nl/en/explore/artists/69220> (pregledano 14.5.2020.)
12. Branko Reisp, *Valvasor, Janez Vajkard, baron*, Slovenska biografija, <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi759993/> (pregledano 4.1.2020.)
13. *Valvasor, Johann Weichard*, Hrvatska enciklopedija, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=63795> (pregledano 12.9.2019.)
14. *Valvasor's Youth*, <http://www.valvasor.org/?p=12> (pregledano 12.9.2019.)

8. POPIS SLIKOVNIH PRILOGA

Slika 1. Johann Weichard Valvasor, slovenski plemić i polihistor, autoportret, 1689., bakrorez, 29.8 × 19.3 cm.....	13
Slika 2. Valvasorova rodna kuća u Ljubljani.....	14
Slika 3. Dvorac Bogenšperk, Šmartno pri Litiji, Slovenija.....	15
Slika 4. Raphael Sadeler I., <i>Amor</i> , 1591., Iconotheca Valvasoriana, V. svezak.....	26
Slika 5. Raphael Sadeler I., <i>Labor</i> , 1591., Iconotheca Valvasoriana, V. svezak.....	28
Slika 6. Raphael Sadeler I., <i>Honor</i> , 1591., Iconotheca Valvasoriana, V. svezak.....	29
Slika 7. Raphael Sadeler I., <i>Dolor</i> , 1591., Iconotheca Valvasoriana, V. svezak.....	31
Slika 8. Crispijn de Passe I., <i>Adolescentia Amori</i> , 1596., Iconotheca Valvasoriana, V. svezak.....	33
Slika 9. Crispijn de Passe I., <i>Iuventus Labori</i> , 1596., Iconotheca Valvasoriana, V. svezak.....	34
Slika 10. Crispijn de Passe I., <i>Virilitas Honori</i> , 1596., Iconotheca Valvasoriana, V. svezak.....	36
Slika 11. Crispijn de Passe I., <i>Senectus Dolori</i> , 1596., Iconotheca Valvasoriana, V. svezak.....	38
Slika 12. Anonimni autor, <i>Die Kindheit</i> , nakon 1636., Iconotheca Valvasoriana, V. svezak.....	40
Slika 13. Anonimni autor, <i>Die Jungheit</i> , nakon 1636., Iconotheca Valvasoriana, V. svezak.....	41
Slika 14. Anonimni autor, <i>Die Mannheit</i> , nakon 1636., Iconotheca Valvasoriana, V. svezak.....	42
Slika 15. Anonimni autor, <i>Das Alter</i> , nakon 1636., Iconotheca Valvasoriana, V. svezak.....	44
Slika 16. Christoffel van der Laemen, Rasipni sin, 1630.-1651., ulje na dasci, 54.5 × 72.5 cm Strossmayerova galerija starih majstora, Zagreb.....	46
Slika 17. Izdanje <i>Iconothece Valvasoriane</i> u dvorcu Bogenšperk.....	49
Slika 18. Dr. Lojze Gostiša predaje izdanje <i>Iconothece Valvasoriane</i> kardinalu Josipu Bozaniću.....	50

Iconotheca Valvasoriana – facsimile edition of Valvasor's graphic collection with
a special review of allegorical representations

SUMMARY

The library of the Slovenian polymath Johann Weichard Valvasor is part of the Metropolitan Library of the Zagreb Archdiocese. It came into Library's possession by its purchase in 1690. Among the materials of Valvasor's library, the graphic collection numbering 7300 graphic sheets stands out. They are thematically divided into seventeen folders (originally there were eighteen, but the fourth is unfortunately lost), with each folder having about three hundred to four hundred graphics. The collection also contains works by some of the most famous European graphic artists.

In collaboration with the Slovenian Academy of Sciences and Arts and the Metropolitan Library, a facsimile edition of Valvasor's graphic collection *Iconotheca Vavlasoriana* was created. The aim of this paper is to present the peculiarities and characteristics of Valvasor's graphic collection and to present the work on publishing a facsimile edition of *Iconotheca Valvasoriana* and the cooperation between the National and University Library in Zagreb and the Slovenian Academy of Sciences and Arts. Also, the paper will analyze the graphics of the fifth map that show allegorical representations on the topic of the *Four Periods of Human Life*.

Key words: allegorical representations, four periods of human life, *Iconotheca Valvasoriana*, Johann Weichard Valvasor, Metropolitana, Valvasor's graphic collection, 16th and 17th century